

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ

MIGRATION & LAW

VOLUME 6, ISSUE 2

MIGRATION & LAW

VOLUME 6, ISSUE 2

It was founded on 18 February 2021. It is published 6 times a year
State registration certificate: series KB No. 24750-14690P as of 10 March 2021
Founder and publisher: National Academy of Management
15 Ushinsky St., Kyiv, Ukraine, 03151. Certificate ДК No. 4714 as of 23 April 2014
Print media identifier: R30-06032 (Decision No. 870 of April 24, 2025)

Included in the List of scientific specialized publications of Ukraine (category "B") in public administration, law, economics, sociological and political sciences (specialties: 051 — Economics, 052 — Political science, 054 — Sociology, 081 — Law, 262 — Law Enforcement, 281 — Public management and administration, 292 — International economic relations, 293 — International law) in accordance with the orders of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 07 April 2022 No. 320, 06 June 2022 No. 530 and 20 June 2023 No. 768

EDITORIAL BOARD

KURYLIUK Yurii — Editor-in-Chief, DSc in Law (National Academy of Management)

Ukrainian Members of the Editorial Board

BABIN Borys, DSc in Law (State University "Kyiv Aviation Institute")
BIL Maryana, DSc in Econ., PhD in Public Adm. (Dolishnyi Institute of Regional Research of NAS of Ukraine)
BORTNIK Nadiya, DSc in Law (Admiral Makarov National University of Shipbuilding)
KARPENKO Mykola, DSc in Law (Institute of Information, Security and Law of the NALS of Ukraine)
KOSTYNETS Valeriya, DSc in Econ. (National Academy of Management)
MALYNOVSKA Olena, DSc in Public Adm. (National Institute for Strategic Studies)
NIKIFORENKO Volodymyr, DSc in Law, PhD in Public Adm. (Professor V. Kulchytskyi Scientific Centre for Ukrainian Statehood of the NALS of Ukraine)
OVCHAR Pavlo, DSc in Econ., PhD in Public Adm. (National Academy of Management)
OLIINYK Svitlana, PhD in Law (European Union Advisory Mission Ukraine)
POZDNIAKOVA-KYRBIATIEVA Ellina, DSc in Soc. (Khortytsia National Educational & Rehabilitation Academy)
POZNYAK Olexii, PhD in Econ. (Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine)
SITSINSKA Maya, DSc in Public Adm. (Khmelnyskyi Cooperative Trade and Economic Institute)
SHEVCHUK Olexandr, DSc in Polit. (National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine)
FILIPPOV Stanislav, DSc in Law (Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service)
FILIPPOVA Victoria, DSc in Public Adm. (Kherson National Technical University)
ZHALILO Yaroslav, DSc in Econ. (National Institute for Strategic Studies)
ZOSKA Yana, DSc in Soc. (Mariupol State University)

International Members of the Editorial Board

BERMEJO Rut, PhD in Polit. (University Rey Juan Carlos, Spain)
BUČIŪNAS Gediminas, Dr in Law (Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University, Lithuania)
GÓRNY Agata, Dr hab. in Soc. (Warsaw University Center for Migration Studies, Poland)
HOSNEDLOVÁ Renáta, PhD in Soc. (Toulouse School of Economics, France)
IESUE Laura, PhD in Soc. (Sam Houston State University, Texas, USA)
VOLLMER Bastian, PhD in Soc. (Catholic University of Applied Sciences Mainz, Germany)
KRUSSMANN Thomas, Dr in Law (University of Kent, England)
MARQUES José, PhD in Soc. (Polytechnic Institute of Leiria, Portugal)
TRAUNER Florian, DSc in Polit. (Vrije Universiteit Brussel, Belgium)
FRANK Libor, PhD in Polit. (University of Defence, Czech Republic)

Recommended for printing by the Academic Council of the National Academy of Management

The authors of the articles are responsible for the accuracy of facts, quotations, proper names, geographical names, names of enterprises, organizations, institutions and other information. Opinions expressed in the articles may not coincide with the point of view of the editorial board and do not impose any obligations on it.

Reprints and translations are permitted only with the consent of the author and the editors.

MIGRATION & LAW

VOLUME 6, ISSUE 2

Засновано 18 лютого 2021 р. Виходить 6 разів на рік

Свідоцтво про державну реєстрацію: серія KB № 24750-14690P від 10.03.2021

Засновник і видавець: ВНЗ «Національна академія управління»

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15. Свід. ДК № 4714 від 23.04.2014

Ідентифікатор друкованого медіа: R30-06032 (рішення № 870 від 24.04.2025)

Включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з державного управління, соціологічних, економічних, політичних і юридичних наук (спеціальності: 051 — Економіка, 052 — Політологія, 054 — Соціологія, 081 — Право, 262 — Правоохоронна діяльність, 281 — Публічне управління та адміністрування, 292 — Міжнародні економічні відносини, 293 — Міжнародне право) відповідно до наказів МОН України від 07.04.2022 № 320, від 06.06.2022 № 530 та від 20.06.2023 № 768

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

КУРИЛЮК Юрій — головний редактор, д.ю.н., проф. (ВНЗ «Національна академія управління»)

Українські члени редколегії

БАБІН Борис, д.ю.н., проф. (Державний університет «Київський авіаційний інститут»)
БІЛЬ Мар'яна, д.е.н, к.держ.упр., с.н.с. (Інститут регіональних досліджень ім. М. Долишнього НАН України)
БОРТНИК Надія, д.ю.н, проф. (Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова)
ЗОСЬКА Яна, д.соц.н., проф. (Маріупольський державний університет)
ЖАЛІЛЮ Ярослав, д.е.н., с.н.с. (Національний інститут стратегічних досліджень)
КАРПЕНКО Микола д.ю.н., доц. (Інститут інформації, безпеки та права НАПрН України)
КОСТИНЕЦЬ Валерія, д.е.н., проф. (ВНЗ «Національна академія управління»)
МАЛИНОВСЬКА Олена, д.держ.упр., с.н.с. (Національний інститут стратегічних досліджень)
НІКІФОРЕНКО Володимир, д.ю.н., к.держ.упр., проф. (Науковий центр Української державності ім. проф. В. Кульчицького НАПрН України)
ОВЧАР Петро, д.е.н., к.держ.упр., доц. (ВНЗ «Національна академія управління»)
ОЛІЙНИК Світлана, к.ю.н., доц. (Консультативна місія Європейського Союзу в Україні)
ПОЗДНЯКОВА-КИРБЯТ'ЄВА Елліна, д.соц.н., проф. (Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія)
ПОЗНЯК Олексій, к.е.н., с.н.с. (Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи НАН України)
СІЦІНСЬКА Майя, д.держ.упр., проф. (Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут)
ФІЛІППОВ Станіслав, д.ю.н., проф. (Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького)
ФІЛІПОВА Вікторія, д.держ.упр., проф. (Херсонський національний технічний університет)
ШЕВЧУК Олександр, д.політ.н., проф. (Чорноморський національний університет ім. П. Могили)

Іноземні члени редколегії

БЕРМЕХО Рут, PhD in Polit. (Університет Рея Хуана Карлоса, Іспанія)
БУЧЮНАС Гедімінас, Dr in Law (Університет Миколаша Ромеріса і Університет Вітаутаса Великого, Литва)
ВОЛМЕР Бастіан, PhD in Soc. (Католицький університет прикладних наук Мейнца, Німеччина)
ГУРНИ Агата, Dr hab. in Soc. (Центр дослідження міграції Варшавського університету, Польща)
ІШЬЮ Лаура, PhD in Soc. (Університет імені Сема Х'юстона, Техас, США)
КРЮССМАН Томас, Dr in Law (Кентський університет, Велика Британія)
МАРКЕС Хосе, PhD in Soc. (Політехнічний інститут Лейрії, Португалія)
ТРАУНЕР Флоріан, DSc in Polit. (Брюссельський вільний університет, Бельгія)
ФРАНК Лібор, PhD in Polit. (Університет оборони, Чехія)
ХОСНЕДЛОВА Рената, PhD in Soc. (Тулузька школа економіки, Франція)

Рекомендовано до друку Вченою радою ВНЗ «Національна академія управління»

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань. Передруки і переклади дозволяються лише за згодою автора і редакції.

ЗМІСТ

CONTENTS

1. Система адміністративних деліктів та кримінальних правопорушень у прикордонній сфері / Systems of administrative delicts & criminal offenses in the border sphere

Курилюк Юрій / Kuryliuk Yurii 5

2. Трансформація муніципально-правових механізмів розвитку людського потенціалу в контексті міграційних викликів та демографічної кризи в Україні / Transformation of municipal & legal mechanisms for development of human potential in context of migration challenges and demographic crisis in Ukraine

Демиденко Володимир / Demydenko Volodymyr 24

3. Відмежування контрабанди товарів від суміжних кримінальних правопорушень / Differentiation of goods smuggling from related criminal offenses

Чумак Віталій / Chumak Vitalii 40

4. Цифрові технології в управлінні міграційними процесами: проблеми легітимності та захисту прав людини / Digital technologies in migration management: issues of legitimacy and the protection of human rights

Андрущенко Олеся / Andrushchenko Olesia 62

СИСТЕМА АДМІНІСТРАТИВНИХ ДЕЛІКТІВ ТА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ПРИКОРДОННІЙ СФЕРІ

SYSTEMS OF ADMINISTRATIVE DELICTS & CRIMINAL OFFENSES IN THE BORDER SPHERE

Юрій Курилюк¹

Національна академія управління (вул. Ушинського, 15, м. Київ, Україна, 03151)

Yurii Kuryliuk

National Academy of Management (15, Ushynskogo, Kyiv, Ukraine, 03151)

Отримано: 21.03.2026. Затверджено: 27.04.2026. Опубліковано: 29.04.2026.

АНОТАЦІЯ

У статті критично проаналізовано існуючі доктринальні та законодавчі підходи до систематизації правопорушень у прикордонній сфері України. Запропоновано Систематизацію порушень законодавства України про державний кордон здійснювати за родовим об'єктом правопорушень у прикордонній сфері, яким варто вважати суспільні відносини, що забезпечують встановлений і врегульований законодавством про державний кордон збалансований стан захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз охоронюваних інтересів людини, суспільства й держави (прикордонну безпеку держави). Він слугує основною сполучною ознакою адміністративних правопорушень і злочинів у прикордонній сфері. Їх відмежовувальні ознаки варто виявляти під час кваліфікації окремо взятого злочину чи адміністративного правопорушення, якими є суб'єктивні ознаки. Саме через сукупність цих суспільних відносин запропоновано здійснювати систематизацію та групування досліджуваних діянь. Аргументовано, що зазначений родовий об'єкт не є характерним для злочинів, передбачених ст.ст. 333 і 334 КК, тому вони не можуть буд віднесені до злочинів у прикордонній сфері України.

Ключові слова: система правопорушень; деліктологія; адміністративні делікти; кри-

¹ доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, академік НАН вищої освіти України; orcid 0000-0002-4035-4431; e-mail: kuryluk.yuri@gmail.com

мінальні правопорушення; прикордонна сфера; правопорядок; прикордонна безпека.

ABSTRACT

This article critically analyzes existing doctrinal and legislative approaches to the classification of offenses in Ukraine's border sphere. It is proposed that the systematization of violations of Ukrainian legislation on the state border be carried out according to the generic object of offenses in the border area, which should be considered to be the social relations that ensure a balanced state of protection against external and internal threats to the protected interests of individuals, society, and the state (the state's border security). It serves as the primary connecting feature of administrative offenses and crimes in the border sphere. Their distinguishing features — which are subjective characteristics — should be identified during the classification of a specific crime or administrative offense. It is precisely due to the totality of these social relations that it is proposed to systematize and group the acts under study. It is argued that the aforementioned generic object is not characteristic of the crimes provided for in Articles 333 and 334 of the Criminal Code; therefore, they cannot be classified as crimes in the border sphere of Ukraine.

Key words: System of offenses; Delictology; Administrative delicts; Criminal offenses; Border area; Law and order; Border security.

I. ВСТУП

Основи прикордонної політики України як одного з найбільш пріоритетних сучасних напрямів забезпечення прикордонної безпеки нашої держави визначають повноваження та регламентують діяльність держави, суспільства й особи в прикордонній сфері, а також встановлюють відповідальність за спричинення шкоди національним інтересам України в цій сфері. Проте, події останніх років переконливо свідчать про те, що стан правопорядку на українському прикордонні змінюється динамічно, що вимагає від уповноважених і компетентних державних органів відповідного корегування внутрішньої та зовнішньої політики України.

Вітчизняна правова доктрина юридичної відповідальності ґрунтується на відмежуванні адміністративних деліктів та кримінальних правопорушень, а відтак різних за своїм змістом видів юридичної відповідальності – адміністративної і кримінальної¹. При цьому юридична відповідальність, хоча не безспірно, вважається «найбільш

¹ Авер'янов В. Б. (2004). Адміністративне право України. Академічний курс : підручник (у 2 т.). Т. 1: Загальна частина. Київ: Юридична думка. 596 с.

дієвим засобом підтримання правопорядку в суспільстві»¹. З цього приводу необхідно зазначити, що інститут адміністративної відповідальності — єдина складова українського адміністративного права, зв'язки якої з іншою галуззю права (а саме з кримінальним правом) є більш зрозумілими і міцними, ніж з іншими частинами адміністративного права².

Важливе практичне й теоретичне значення має систематизація адміністративних правопорушень і злочинів у прикордонній сфері, оскільки найбільш ефективним для правового регулювання суспільних процесів у певній сфері суспільного і державного життя є норми, які в законодавстві у своїй сукупності становлять певну систему³. Безумовно, у своїй основі система має певну структуру, що виникає завдяки сукупності взаємозв'язків і взаємодії її елементів⁴, та розглядається як її статична характеристика⁵.

Проблемі визначення системи адміністративних деліктів (правопорушень) та кримінальних правопорушень проти прикордонної сфери держави приділили увагу такі науковці, як: Н. Демчик, В. Зьолка, А. Ксензюк, О. Кришевич, Л. Літвін, Г. Мельник, А. Моти, Ю. Степанова, І. Харченко та деякі інші та лише дотично розглядали окреслені питання в межах власних вузько спрямованих наукових інтересів, що свідчить про значну науково-дослідну актуальність цієї проблеми.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Дослідження має на меті визначення шляхом аналізу досягнень сучасних наукових праць і нормативно-правової бази системи адміністративних деліктів і кримінальних правопорушень у прикордонній сфері, а також навести авторський підхід до групування цих правопорушень (деліктів).

¹ Коробочкіна Л. Л. (2016). Паспортний режим в Україні як вид адміністративно-правового режиму: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / НУ «ОЮА». Одеса. 233 с.

² Колпаков В. К. (2017). Навчальна дисципліна «Адміністративне право»: поняття і проблеми. Питання адміністративного права. Кн. 1. Харків: Право. С. 257–270.

³ Тацій В. Я., Борисов В. І., Демидова Л. М. (ред.) (2017). Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування: монографія. Харків: Право. 400 с.

⁴ Кваша О. О. (2013). Співучасть у злочині: структура та відповідальність: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 560 с.

⁵ Мінка Т. П. (2009). Актуальні проблеми змісту системи адміністративного права. *Часопис Київського університету права*. № 2. С. 122–126.

У процесі дослідження застосовувались загальнонаукові методи пізнання, як-от: критичний аналіз наукової літератури (для вивчення теоретичних засад групування деліктів і правопорушень у доктрині), метод синтезу (щоб отримати цілісну картину досліджуваних правопорушень (деліктів) у державі), метод наукового абстрагування (для формулювання висновків), а також системно-структурний (при визначенні системи окреслених деліктів і правопорушень).

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Категорія «система» — одне з ключових методологічних наукових понять у сучасному соціальному знанні¹. При цьому, будь-якій системі властиві не тільки загальносистемні властивості, а й специфічні характерні для певного виду системи ознаки, які показують її самостійність, своєрідність, зміст та функціональне цільове призначення². Без систематизації правопорушень у прикордонній сфері важко здійснити відмежування кримінальних від адміністративних. Зокрема, вона дасть змогу визначити найбільш суттєві ознаки, притаманні цим правопорушенням, відокремити їх один від одного, а також визначення найбільш важливих і стійких міжгалузевих зв'язків між адміністративним законодавством і законодавством про кримінальну відповідальність. Крім того, «систематизація важлива для простоти розуміння та застосування цих норм правозастосовними органами»³, а виділення окремих груп правопорушень у прикордонній сфері «надасть системі більшої стрункості, посилить її практичну значущість»⁴.

На законодавчому рівні більшість адміністративних правопорушень у прикордонній сфері розміщено у (чи не найбільшій) главі 15 Особливої частини КУпАП під узагальненою назвою «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління», яка налічує понад 100 статей з різного кшталту правопорушень від «Неправомірного використання державного майна» (ст. 184-1 КУпАП)

¹ Корольова В. В., Дронь О. І. (2025). Система адміністративного права України. *Legal Bulletin*. № 15. С. 101–109. URL: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2025-15-A14>

² Рябчинська О. П. (2014). Поняття системи покарань: методологічний вимір. *Держава та регіони. Серія: Право*. № 2(44). С. 93–98.

³ Харитонов С. О. (2018). Військові злочини в системі кримінального законодавства України. *Право і безпека*. № 1(68). С. 25–30.

⁴ Таций В. Я. (1984). Ответственность за хозяйственные преступления. Объект и система. Харків: Вища школа. 232 с.

до «Здійснення незаконного доступу до інформації в інформаційних (автоматизованих) системах, незаконне виготовлення чи розповсюдження копій баз даних інформаційних (автоматизованих) система» (ст. 212-6 КУпАП). Серед них «загубились» положення, що покликані охороняти прикордонні правовідносини, зокрема, передбачені статтею 202 (порушення прикордонного режиму, режиму в пунктах пропуску через державний кордон України або режимних правил у контрольних пунктах в'їзду-виїзду), або статтею 204-1 (незаконне перетинання або спроба перетинання державного кордону України) КУпАП.

Звісно, такий підхід законодавця до систематизації адміністративно-деліктного законодавства є свідченням бездумного наповнення КУпАП відповідними положеннями, покликаними охороняти суспільні відносини у визначеній сфері. Такий стан справ змусив здійснювати систематизацію вже на доктринальному рівні, а також породив надто широкий плюралізм наукової думки.

Наприклад, В. Сокуренько та О. Горбач до правопорушень, пов'язаних з порушенням прикордонного режиму або режиму в пунктах пропуску через державний кордон України, порушенням іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні і транзитного проїзду через її територію, відносять усі ті, що передбачені статтями 202, 203, 204, 204-1, 204-2, 204-3, 205, 206 та 206-1 КУпАП¹. Тоді як О. Волох цю ж групу правопорушень об'єднує під назвою «правопорушення у сфері міграційного законодавства і прикордонного контролю»², а І. Шопіна іменує їх як «правопорушення у сфері національної безпеки»³.

Хоча, як стверджує В. Тацій, при побудові структури та змісту Особливої частини кримінального законодавства протягом уже декількох століть науковцями підтримувався системний підхід⁴, ситуація у кримінальному праві все ж таки не краща за ту, що склалася в адміністративному. І це навіть при тому, що низка кримінальних право-

¹ Кузьменко О. В. (ред.) (2018). Курс адміністративного права України: підручник. 3-тє вид., допов. Київ: Юрінком Інтер. 914 с.

² Кузьменко О. В. (ред.) (2020). Адміністративна відповідальність: курс лекцій. Київ: Юрінком Інтер. 568 с.

³ Галуцько В. (ред.). (2018). Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС. 446 с.

⁴ Тацій В. Я., Борисов В. І., Демидова Л. М. (ред.) (2017). Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування: монографія. Харків: Право. 400 с.

порушень у прикордонній сфері законодавцем об'єднано до окремого і менш чисельного розділу КК України.

Так, Особливою частиною КК України передбачено спеціальний розділ – розділ XIV «Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації», до якого законодавцем, виходячи з назви розділу, об'єднано три групи кримінальних правопорушень: (1) у сфері охорони державної таємниці; (2) у сфері недоторканності державних кордонів; (3) у сфері забезпечення призову та мобілізації.

Як свідчить більшість наукових досліджень, «своєрідним критерієм об'єднання окремих правопорушень у групи для подальшого розташування в Кодексах є родовий об'єкт, що відображає ступінь суспільної небезпечності певної групи правопорушень»¹.

Водночас, якщо вести мову про розділ XIV Особливої частини КК України, то за справедливим твердженням Н. Гуторової, розробником КК України не в усіх випадках вдалось привести систематизацію складів злочинів залежно від родового об'єкта. У переважній більшості випадків для назви розділу в КК України використовується словосполучення «Злочини проти ...», тобто законодавець указує на родовий об'єкт цих злочинів. І лише окремі розділи містять у назві «Злочини у сфері ...», що може свідчити про відсутність єдиного родового об'єкта злочинів, об'єднаних у цьому розділі².

Так, В. Ковальчук відзначає, що розділом XIV Особливої частини КК України «Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації» (за родовим об'єктом) передбачає окрему типову групу злочинів, яка охоплює кримінальні посягання на недоторканність державних кордонів, як-от: незаконне переправлення осіб через державний кордон України; порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї; незаконне перетинання державного кор-

¹ Савченко А. В., Кузнецов В. В. (2012). Теорія кваліфікації злочинів: підручник. 4-ге вид., перероб. Київ: Алерта. 316 с.

² Гуторова Н. О. (2001). Кримінально-правова охорона державних фінансів України: монографія. Харків: ХНУВС. 384 с.

дону України; порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю¹.

Цю ж групу злочинів М. Хавронюк пропонує іменувати «кримінальними правопорушеннями у воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону України»², а О. Стеблинська ж злочини, передбачені статтями 332–334 КК України, пропонує розділити на дві окремі групи: 1) злочини, які посягають на недоторканність державного кордону України, а також безпеку міжнародних польотів; 2) злочини, які посягають на порядок здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю³.

Л. Літвін і Г. Мельник до кримінальних правопорушень, що посягають на недоторканність державного кордону України, відносять тільки «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України» (ст. 332 КК України), «Порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї» (ст. 332-1 КК України) та «Незаконне перетинання державного кордону України» (ст. 332-2 КК України)⁴.

Дещо інший підхід має Ю. Степанова, яка відносить до кримінальних правопорушень, пов'язаних з перетинанням державного кордону України незаконним способом та/або зі злочинною метою кримінальні правопорушення, передбачені статтями 258-6, 332-1, 332-1, 334, 358 КК України⁵.

Дещо інший підхід має І. Харченко, який до системи кримінальних правопорушень, пов'язаних з перетинанням державного кордону України незаконним способом та/або зі злочинною метою, відносить

¹ Ковальчук В. П. (2018). Забезпечення протидії нелегальній міграції та пов'язаним із нею злочинам. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (Серія юридична)*. 2018. Вип. 4. С. 260–270.

² Дудоров О. О., Хавронюк М. І. (2014). Кримінальне право: навч. посіб. Київ: Ваїте. 944 с.

³ Стеблинська О. С. (2014). Кримінальне право (Особлива частина): навч.-метод. посіб. Київ: Ін-т крим.-викон. служби. 358 с.

⁴ Літвін Л. Ю., Мельник Г. В. (2018). Сучасний стан наукових досліджень щодо порушень на недоторканність державного кордону України. *Порівняльно-аналітичне право*. № 6. С. 383–386.

⁵ Степанова Ю. П. (2024). Теоретико-правові засади кримінально-правового та кримінологічного забезпечення діяльності Державної прикордонної служби України з протидії кримінальним правопорушенням: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 / НАДПСУ. Хмельницький. 642 с.

правопорушення, передбачені статтями 258-5, 258-6, 332-2, 334 КК України¹.

Уважаю доволі сумнівною думку тих науковців, які відносять злочини, передбачені статтями 333 і 334 КК України, до сфери охорони недоторканності державного кордону України, оскільки вони, на мою думку, не завдають безпосередньої шкоди прикордонній безпеці держави, тим суспільним відносинам, які забезпечують встановлений і врегульований законодавством про державний кордон збалансований стан захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз охоронюваних інтересів людини, суспільства й держави.

Наприклад, на слушну думку С. Грачова і О. Шамари, які зазначають, що «особливості складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 333 КК України, визначаються положеннями регулятивного законодавства і передусім Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», а суспільна небезпека цього правопорушення полягає в тому, що його вчинення створює умови для безконтрольного розповсюдження різних видів зброї у світі, порушує порядок міжнародних передач товарів, що підлягає державному експортному контролю, негативним чином впливає на виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань і стабільність міжнародних відносин»².

На мою думку, ні законодавцем, ні науковцями під час групування правопорушень до тих, які посягають на недоторканність державного кордону, не дотримувався вищенаведений підхід виділення за їх родовим об'єктом. Думається, що дослідники обрали найбільш простий шлях для виділення зазначеної групи правопорушень – звичайне відсікання від загально згрупованих у розділі XIV Особливої частини КК України кримінальних правопорушень у сфері охорони державної таємниці, а також у сфері забезпечення призову та мобілізації, оскільки їх ознаки проглядаються більш чітко. І за залишковим

¹ Харченко І. Є. (2024). Система кримінальних правопорушень, що пов'язані з перетинанням державного кордону України незаконним способом та/або зі злочинною метою. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* Т. 3, № 85. С. 339–345. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.3.53>

² Тацій В. Я., Борисов В. І. (ред.) (2017). Велика українська юридична енциклопедія (у 20 т.). Т. 17: Кримінальне право. Х.: Право. 1064 с.

принципом усі інші правопорушення, що залишились, автори хибно поєднують до групи кримінальних правопорушень у сфері забезпечення недоторканості державних кордонів.

Деякими науковцями, для обґрунтування доцільності включення кримінальних правопорушень, передбачених статтями 333 і 334 КК України, до вказаного розділу КК України, доводиться прилаштувати цю позицію і штучно виділяти одночасно два безпосередніх об'єкта цих злочинів. Так, В. Ковальський і О. Кришевич, здійснюючи кримінально-правову характеристику злочинного порушення правил міжнародних польотів, відзначають, що безпосереднім об'єктом цього злочину є «безпека міжнародних польотів, якою забезпечується нормальний переліт повітряних суден територією України, а також безпека безперешкодного перетинання кордону України»¹ [342, с. 772]. При цьому, автори обґрунтовують доцільність включення другого із зазначених безпосередніх об'єктів злочину наводять положення статті 17 Закону України «Про прикордонний контроль», відповідно до яких перетинання державного кордону громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які здійснюють переліт авіаційним транспортом, дозволяється в аеропортах (на аеродромах), відкритих для міжнародного повітряного сполучення. Прикордонний контроль здійснюється щодо повітряних суден українських та іноземних авіакомпаній цивільної авіації, приватних повітряних суден та повітряних суден військово-транспортної авіації, які здійснюють міжнародні польоти, а також щодо осіб і вантажів, які на них знаходяться.

Схожий підхід мають О. О. Дудоров і Є. О. Письменський [225, с. 554] та М. І. Хавронюк [340, с. 970], які виділяють як об'єкт злочину, передбаченого статтею 334 КК України, «безпеку міжнародних польотів і порядок перетинання державного кордону України», обґрутовуючи це положеннями Закону України «Про державний кордон України», відповідно до якого повітряні судна перетинають державний кордон України у спеціально виділених повітряних коридорах, а поза ними — тільки з дозволу уповноважених на те державних органів України.

Загалом такий підхід до визначення об'єкта цього кримінального правопорушення застосовується ще за радянських часів. Проте, на мою

¹ Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. (2018). Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Юрінком Інтер. 1104 с.

думку, він є хибним і недостатньо обґрунтованим, оскільки, як справедливо відзначав В. Тацій, завдання науки і практики полягає в тому, щоб встановити ті суспільні відносини, які визначені законодавцем як безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, і розкрити їх дійсний соціальний зміст, при якому всі безпосередні об'єкти необхідно поділити на два види – основний і додатковий¹.

Вищезазначені автори хибно виділяють одночасно два безпосередніх об'єкта правопорушень, що й призводить до певної плутанини у визначенні охоронюваних суспільних відносин. На мою думку, положення статті 334 КК України покликані охороняти суспільні відносини у сфері безпеки міжнародних польотів. Посилання дослідників на статтю 17 Закону України «Про прикордонний контроль» у цьому контексті вважаємо недоречним, адже передбачаючи положення щодо обов'язковості проходження повітряними суднами прикордонного контролю, цей же Закон обмежує здійснення цього контролю тільки тих транспортних засобів, що перевозять через державний кордон осіб і вантажі. За таких умов, посилання під час кваліфікації вказаного кримінального правопорушення на Закон України «Про прикордонний контроль» залишає поза увагою літаки, які не перевозять осіб чи вантажі.

Крім того, у цьому ж контексті, не варто переоцінювати норми Закону України «Про державний кордон України», адже вищезазначеним положенням цього Закону визначена обов'язковість слідування визначеними повітряними коридорами або іншими шляхами із погодженням з відповідними уповноваженими органами. В Україні питання забезпечення безпеки міжнародних польотів мало чим пов'язане з органами охорони державного кордону. Державною інституцією, яка зобов'язана вживати заходів щодо здійснення якісної та безпечної аеронавігації у повітряному просторі України, є державне підприємство обслуговування повітряного простору, що має назву «Украерорух» і належить до сфери управління Міністерства інфраструктури України. Крім того, організація використання повітряного простору України, здійснення державного контролю та нагляду за безпекою цивільної авіації, нагляду за забезпеченням аеронавіга-

¹ Тацій В. Я. (2016). Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Харків: Право. 256 с.

ційного обслуговування також належить до компетенції Державної авіаційної служби України.

Змодельємо ситуацію, за якої військовий іноземний літак без погодження з Украерорух поза межами встановлених коридорів здійснить вліт в Україну та посадку в неустановленому місці. За таких умов, як впливає з позицій вищезазначених авторів, оскільки дії особи полягають у «вльоті в Україну без відповідного дозволу, а також недодержанні визначених місць посадки, повітряних трас, коридорів або ешелонів, через які повітряне судно має перетнути державний кордон»¹, пілот цього літака має бути притягнений до кримінальної відповідальності за статтею 334 КК України. Проте, що робити з диспозицією статті 332-2 КК України, відповідно до якої перетинання державного кордону України представниками підрозділів збройних сил чи інших силових відомств держави-агресора у будь-який спосіб поза пунктами пропуску через державний кордон України передбачає відповідальність за цією статтею. Якщо дотримуватися вищезазначених підходів В. Ковальського, О. Кришевич, М. Хавронюка ті інших, то дії пілота літака не потребують додаткової кваліфікації за статтею 332-2 КК України, оскільки, на їхню думку, статтею 334 КК України охоплюються дії щодо «незаконного перетинання повітряним судном лінії державного кордону України у повітрі», що звісно є невірним. Взагалі не зрозуміло чому вказані дослідники пов'язують діяння, передбачене статтею 334 КК України, з порушеннями правил перетинання державного кордону України, адже і назва, і диспозиція цієї статті говорить лише про правила міжнародних польотів та жодного слова не веде про порушення правил перетинання державного кордону.

Сумніви щодо негармонійності розміщення кримінальних правопорушень, передбачених статтями 333 і 334 КК України, до розділу XIV Особливої частини цього КК України в різні часи також висловлювали й іншими дослідниками. При цьому, одні (наприклад, В. Боровенко²) наголошували на доцільності віднесення порушення правил міжна-

¹ Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. (ред.) (2018). Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Юрінком Інтер. 1104 с.

² Боровенко В. М. (1998). Кримінальна відповідальність за порушення правил міжнародних польотів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / КНУ ім. Т. Шевченка. Київ. 15 с.

родних польотів до транспортних правопорушень, а другі (наприклад, С. Грачов, О. Шамара¹) порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю, – до кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

Отже, варто погодитися з більш зваженою позицією тих дослідників, які вважають, що місце розташування розділів в Особливій частині КК України насправді не має того значення про яке часто говорять², але доктринальна систематизація все ж таки має враховувати істинний зміст родового об'єкта відповідних діянь.

Так, важливе значення для систематизації кримінальних правопорушень й адміністративних деліктів у прикордонній сфері має встановлення їх родового об'єкта, та при цьому, як справедливо свого часу відзначив М. Й. Коржанський — знаний дослідник проблеми об'єкта злочину, «слід уникати хибних думок і допущення помилок»³.

Хотілось у цьому випадку наголосити на хибності, наприклад, позиції В. Федосєєва, який визнає родовим об'єктом досліджуваних кримінальних правопорушень зазначаючи повну назву розділу XIV Особливої частини КК України⁴. Автор, на жаль, не враховує того, що суспільні відносини у сфері охорони державної таємниці перебувають у різній площині з відносинами у сфері охорони державного кордону, а тим паче у сфері забезпечення призову та мобілізації.

Загальний (не змістовний) підхід при виділенні родового об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених 332 та 332-1 КК України, має Т. Огнев, який зробив висновок, що ним є «порядок суспільних від-

¹ Грачов С. В., Шамара О. В. (2015). Відповідальність за порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягає державному експортному контролю, за кримінальним правом України: монографія. Київ-Дніпропетровськ: АртЕк. 285 с.

² Хавронюк М. І. (2006). Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми германізації: монографія. Київ: Юрисконсульт. 1048 с.; Орловська Н. А. (2011). Соціальна шкідливість та суспільна небезпека: концептуальні аспекти співвідношення у контексті побудови кримінально-правових санкцій. *Форум права*. № 2. С. 672–680.

³ Коржанський М. Й. (2005). Предмет і об'єкт злочину: монографія. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД. 252 с.

⁴ Федосєєв В. В. (2014). Проблемні питання застосування ст. 332-1 (порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та в'їзду з неї) КК України. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення*: матер. Постійно діючого наук.-практ. семінару (Харків, 17 жовт. 2014 р.). Х.: Право. С. 162–164.

носин, що забезпечує недоторканність державного кордону України та адміністративного кордону з тимчасово окупованою територією»¹.

На мою думку, родовим об'єктом кримінальних правопорушень та адміністративних деліктів у прикордонній сфері варто вважати суспільні відносини, що забезпечують встановлений і врегульований законодавством про державний кордон збалансований стан захищено-сті від зовнішніх і внутрішніх загроз охоронюваних інтересів людини, суспільства й держави (прикордонну безпеку держави)². Саме через сукупність цих суспільних відносин слід здійснювати систематизацію досліджуваних діянь.

Без будь-яких сумнівів зазначений родовий об'єкт є характерним для:

- адміністративних правопорушень, передбачених статтею 202 «Порушення прикордонного режиму, режиму в пунктах пропуску через державний кордон України або режимних правил у контрольних пунктах в'їзду-виїзду» та статтею 204-1 «Незаконне перетинання або спроба незаконного перетинання державного кордону України» КУпАП;
- кримінальних правопорушень, передбачених статтею 332 «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України» та статтею 332-2 «Незаконне перетинання державного кордону України» КК України.

З огляду на зазначене, на мою думку, нормою статей 204-1 КУпАП та 332-2 КК України охороняються ті ж самі суспільні відносини, які охороняються статтею 332 КК України та статтею 202 КУпАП. Більш того мною вже неодноразово наголошувалося на тому, що зазначений родовий об'єкт є характерним і для діянь, передбачених статтею 419 КК України, якою передбачена кримінальна відповідальність за порушення правил несення прикордонної служби, що обумовлює доцільність її розміщення у розділі XIV Особливої частини КК України³. Адміністративну відповідальність за вказане діяння, але

¹ Огнев Т. Є. (2017). Незаконна міграція: кримінально-правові та кримінологічні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / ІДП ім. В. Корецького. Київ. 20 с.

² Курилюк Ю. Б. (2020). Державний кордон і правопорядок (законодавство, теорія, практика): монографія. Київ: ВД «Дакор». 446 с.

³ Курилюк Ю. Б. (2013). Кримінально-правове забезпечення протидії порушенню правил несення прикордонної служби: монографія. Київ: ВД «Дакор». 216 с.

яке не передбачає настання тяжких наслідків, також передбачено статтю 172-18 КУпАП.

Загалом, проведений аналіз положень адміністративно- і кримінально-правових заборон у прикордонній сфері свідчить, що майже кожна із відповідних статей КУпАП має свій дуже близький за змістом аналог у КК України, що становлять собою певну систему правопорушень у прикордонній сфері, до якої структурно входять адміністративні делікти у прикордонній сфері та кримінальні правопорушення у цій сфері.

Зокрема, стаття 332 КК України співвідноситься із статтею 206 КУпАП, що передбачає адміністративну відповідальність за порушення порядку надання іноземцям та особам без громадянства житла, транспортних засобів та сприяння в наданні інших послуг, якщо ці дії безпосередньо не пов'язані із незаконним переправленням осіб через державний кордон України. Щодо відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України близькими (за змістом) одна до одної є статті 204-1 КУпАП та 332-2 КК України, а щодо порушення правил несення прикордонної служби — статті 172-18 КУпАП та 419 КК України. Залишається «без пари» тільки стаття 202 КУпАП, проте і вона може бути застосована (за певних умов) у контексті притягнення до відповідальності особи через недоведеність кримінального правопорушення, передбаченого статтею 332 КК України, та адміністративного делікту, передбаченого статтею 204-1 КУпАП.

IV. ВИСНОВКИ

Систематизацію порушень законодавства України про державний кордон потрібно здійснювати за родовим об'єктом правопорушень у прикордонній сфері, яким варто вважати суспільні відносини, що забезпечують встановлений і врегульований законодавством про державний кордон збалансований стан захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз охоронюваних інтересів людини, суспільства й держави (прикордонну безпеку держави). Він слугує основною спільною ознакою адміністративних деліктів і кримінальних правопорушень у прикордонній сфері.

Саме через сукупність цих суспільних відносин варто здійснювати групування досліджуваних діянь, а саме: кримінальних правопорушень, передбачених статтями 332, 332-2, 419 КК України, та адмі-

ністративних деліктів, передбачених статтями 172-18, 202, 204-1 КУпАП. Зазначений родовий об'єкт не є характерним для кримінальних правопорушень, передбачених статтями 333 і 334 КК, тому вони не можуть буд віднесені до кримінальних правопорушень у прикордонній сфері України.

Також вже не варто вести мову як складових цієї системи правопорушень, тих, які передбачені статтею 204-2 КУпАП та статтею 332-1 КК України, оскільки після широкомасштабного збройного вторгнення росії в Україну питання відповідальності щодо порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї стало наразі не актуальним (хоча формально норми існують).

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Авер'янов В. Б. (2004). Адміністративне право України. Академічний курс : підручник (у 2 т.). Т. 1: Загальна частина. Київ: Юридична думка. 596 с.
2. Боровенко В. М. (1998). Кримінальна відповідальність за порушення правил міжнародних польотів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / КНУ ім. Т. Шевченка. Київ. 15 с.
3. Галуцько В. (ред.). (2018). Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС. 446 с.
4. Грачов С. В., Шамара О. В. (2015). Відповідальність за порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягає державному експортному контролю, за кримінальним правом України: монографія. Київ-Дніпропетровськ: АртЕк. 285 с.
5. Гуторова Н. О. (2001). Кримінально-правова охорона державних фінансів України: монографія. Харків: ХНУВС. 384 с.
6. Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. (2018). Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Юрінком Інтер. 1104 с.
7. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. (2014). Кримінальне право: навч. посіб. Київ: Ваїте. 944 с.
8. Кваша О. О. (2013). Співучасть у злочині: структура та відповідальність: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 560 с.
9. Ковальчук В. П. (2018). Забезпечення протидії нелегальній міграції та пов'язаним із нею злочинам. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (Серія юридична)*. 2018. Вип. 4. С. 260–270.
10. Колпаков В. К. (2017). Навчальна дисципліна «Адміністративне право»: поняття і проблеми. Питання адміністративного права. Кн. 1. Харків: Право. С. 257–270.
11. Коржанський М. Й. (2005). Предмет і об'єкт злочину: монографія. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД. 252 с.
12. Коробочкіна Л. Л. (2016). Паспортний режим в Україні як вид адміністративно-правового режиму: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / НУ «ОЮА». Одеса. 233 с.
13. Корольова В. В., Дронь О. І. (2025). Система адміністративного права України. *Legal Bulletin*. № 15. С. 101–109. URL: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2025-15-A14>
14. Кузьменко О. В. (ред.) (2018). Курс адміністративного права України: підручник. 3-тє вид., допов. Київ: Юрінком Інтер. 914 с.

15. Кузьменко О. В. (ред.) (2020). Адміністративна відповідальність: курс лекцій. Київ: Юрінком Інтер. 568 с.
16. Курилюк Ю. Б. (2013). Кримінально-правове забезпечення протидії порушенню правил несення прикордонної служби: монографія. Київ: ВД «Дакор». 216 с.
17. Курилюк Ю. Б. (2020). Державний кордон і правопорядок (законодавство, теорія, практика): монографія. Київ: ВД «Дакор». 446 с.
18. Літвін Л. Ю., Мельник Г. В. (2018). Сучасний стан наукових досліджень щодо порушень на недоторканність державного кордону України. *Порівняльно-аналітичне право*. № 6. С. 383–386.
19. Мінка Т. П. (2009). Актуальні проблеми змісту системи адміністративного права. *Часопис Київського університету права*. № 2. С. 122–126.
20. Огнев Т. Є. (2017). Незаконна міграція: кримінально-правові та кримінологічні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / ІДП ім. В. Корецького. Київ. 20 с.
21. Орловська Н. А. (2011). Соціальна шкідливість та суспільна небезпека: концептуальні аспекти співвідношення у контексті побудови кримінально-правових санкцій. *Форум права*. № 2. С. 672–680.
22. Рябчинська О. П. (2014). Поняття системи покарань: методологічний вимір. *Держава та регіони. Серія: Право*. № 2(44). С. 93–98.
23. Савченко А. В., Кузнецов В. В. (2012). Теорія кваліфікації злочинів: підручник. 4-те вид., перероб. Київ: Алерта. 316 с.
24. Стеблинська О. С. (2014). Кримінальне право (Особлива частина): навч.-метод. посіб. Київ: Ін-т крим.-викон. служби. 358 с.
25. Степанова Ю. П. (2024). Теоретико-правові засади кримінально-правового та кримінологічного забезпечення діяльності Державної прикордонної служби України з протидії кримінальним правопорушенням: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 / НАДПСУ. Хмельницький. 642 с.
26. Тацій В. Я., Борисов В. І., Демидова Л. М. (ред.) (2017). Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування: монографія. Харків: Право. 400 с.
27. Тацій В. Я., Борисов В. І. (ред.) (2017). Велика українська юридична енциклопедія (у 20 т.). Т. 17: Кримінальне право. Х.: Право. 1064 с.
28. Тацій В. Я. (1984). Ответственность за хозяйственные преступления. Объект и система. Харків: Вища школа. 232 с.
29. Тацій В. Я. (2016). Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Харків: Право. 256 с.
30. Федосєєв В. В. (2014). Проблемні питання застосування ст. 332-1 (порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї) КК України. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення*: матер. Постійно діючого наук.-практ. семінару (Харків, 17 жовт. 2014 р.). Х.: Право. С. 162–164.
31. Хавронюк М. І. (2006). Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми германізації: монографія. Київ: Юрисконсульт. 1048 с.
32. Харитонов С. О. (2018). Військові злочини в системі кримінального законодавства України. *Право і безпека*. № 1(68). С. 25–30.
33. Харченко І. Є. (2024). Система кримінальних правопорушень, що пов'язані з перетинанням державного кордону України незаконним способом та/або зі злочинною метою. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Т. 3, № 85. С. 339–345. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.3.53>

REFERENCES

1. Averyanov V. B. (2004). Administratyvne pravo Ukrainy. Akademichnyy kurs [Administrative Law of Ukraine. Academic Course] (in 2 vols.). Vol. 1: General Part. Kyiv: Yurydychna Dumka. 596 p. [in Ukrainian].
2. Borovento V. M. (1998). Kryminalna vidpovidalnist za porushennya pravyl mizhnarodnykh polotiv [Criminal liability for violation of international flight rules]: abstract dissertation ... candidate of legal sciences: spec. 12.00.08 / Taras Shevchenko Kyiv National University. Kyiv. 15 p. [in Ukrainian].
3. Dzhuzha O. M., Savchenko A. V., Cherney V. V. (2018). Naukovo-praktychnyy komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine]. 2nd ed., revised and supplemented. Kyiv: Yurinkom Inter. 1104 p. [in Ukrainian].
4. Dudorov O. O., Khavronyuk M. I. (2014). Kryminalne pravo [Criminal law]. Kyiv: Vaite. 944 p. [in Ukrainian].
5. Fedoseyev V. V. (2014). Problemni pytannya zastosuvannya st. 332-1 (porushennya porядku vyizdu na tymchasovo okupovanu terytoriyu Ukrainy ta vyyizdu z neyi) KK Ukrainy [Problematic issues of the application of Art. 332-1 (violation of the procedure for entry into and exit from the temporarily occupied territory of Ukraine) of the Criminal Code of Ukraine]. *Dosudove rozsliduvannya: aktualni problemy ta shlyakhyikh vyrishennya* [Pre-trial investigation: current problems and ways to solve them]: materials of the ongoing scientific-practical seminar (Kharkiv, October 17, 2014). Kh.: Pravo. Pp. 162–164. [in Ukrainian].
6. Galunko V. (ed.). (2018). Administratyvne pravo Ukrainy. Povnyy kurs [Administrative Law of Ukraine. Complete course]. Kherson: OLDI-PLUS. 446 p. [in Ukrainian].
7. Grachev S. V., Shamara O. V. (2015). Vidpovidalnist za porushennya porядku zdiysnennya mizhnarodnykh peredach tovariv, shcho pidlyahaye derzhavnomu eksportnomu kontrolyu, za kryminal'ny m pravom Ukrainy [Liability for Violation of the Procedure for International Transfers of Goods Subject to State Export Control under the Criminal Law of Ukraine]. Kyiv-Dnipropetrovsk: ArtEk. 285 p. [in Ukrainian].
8. Gutorova N. O. (2001). Kryminalno-pravova okhorona derzhavnykh finansiv Ukrainy [Criminal and legal protection of state finances of Ukraine]. Kharkiv: KhNUIA. 384 p. [in Ukrainian].
9. Khavroniuk M. I. (2006). Kryminalne zakonodavstvo Ukrainy ta inshykh derzhav kontynentalnoyi Yevropy: porivnyal'nyy analiz, problemy hermanizatsiyi [Criminal legislation of Ukraine and other countries of continental Europe: comparative analysis, problems of Germanization]. Kyiv: Yuryskounst. 1048 p. [in Ukrainian].
10. Kharytonov S. O. (2018). Viyskovi zlochyny v systemi kryminalnogo zakonodavstva Ukrainy [War crimes in the system of criminal legislation of Ukraine]. *Law and Security*. No. 1(68). pp. 25–30. [in Ukrainian].
11. Kharchenko I. E. (2024). Systema kryminalnykh pravoporushen, shcho pov'yazani z peretynanniam derzhavnogo kordonu Ukrainy nezakonnym sposobom ta/abo zi zlochynnoyu metoyu [System of criminal offenses related to crossing the state border of Ukraine illegally and/or with criminal intent]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*. Vol. 3, No. 85. pp. 339–345. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.3.53> [in Ukrainian].
12. Kvasha O. O. (2013). Spivuchast u zlochini: struktura ta vidpovidalnist [Complicity in a crime: structure and responsibility]. Luhansk: E. O. Didorenko LDUSA. 560 p. [in Ukrainian].
13. Kovalchuk V. P. (2018). Zabezpechennya protydiy nelegal'niy mihratsiyi ta pov'yazanym iz neyu zlochynam [Ensuring counteraction to illegal migration and related crimes]. *Scientific*

- Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs (Legal Series)*. 2018. No. 4. pp. 260–270. [in Ukrainian].
14. Kolpakov V. K. (2017). Navchalna dystsyplina «Administratyvne pravo»: ponyattya i problemy [Academic discipline “Administrative law”: concepts and problems]. *Issues of administrative law*. Book 1. Kharkiv: Law. pp. 257–270. [in Ukrainian].
 15. Korobochkina L. L. (2016). Pasportnyy rehzym v Ukraini yak vyd administratyvno-pravovoho rehzymu [Passport regime in Ukraine as a type of administrative-legal regime]: dissertation ... candidate of legal sciences: special. 12.00.07 / National University “Odessa Law Academy”. Odesa. 233 p. [in Ukrainian].
 16. Koroleva V. V., Dron O. I. (2025). Systema administratyvnoho prava Ukrainy [The System of Administrative Law of Ukraine]. *Legal Bulletin*. No. 15. pp. 101–109. URL: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2025-15-A14> [in Ukrainian].
 17. Korzhanskyi M. Y. (2005). Predmet i obyekt zlochynu [Subject and Object of Crime]. Dnipropetrovsk: Lira LTD. 252 p. [in Ukrainian].
 18. Kurylyuk Yu. B. (2013). Kryminalno-pravove zabezpechennya protydyi porushennya pravyl nesennya prykordonnoyi sluzhby [Criminal law enforcement to combat violations of border guard service rules]. Kyiv: Dakor. 216 p. [in Ukrainian].
 19. Kurylyuk Yu. B. (2020). Derzhavnyy kordon i pravoporyadok (zakonodavstvo, teoriya, praktyka) [State Border and Law and Order (Legislation, Theory, Practice)]. Kyiv: Dakor. 446 p. [in Ukrainian].
 20. Kuzmenko O. V. (ed.) (2018). Kurs administratyvnoho prava Ukrainy [Course of Administrative Law of Ukraine]. 3rd ed., supplement. Kyiv: Yurinkom Inter. 914 p. [in Ukrainian].
 21. Kuzmenko O. V. (ed.) (2020). Administratyvna vidpovidalnist: kurs leksiy [Administrative Responsibility: a Course of Lectures]. Kyiv: Yurinkom Inter. 568 p. [in Ukrainian].
 22. Litvin L. Yu., Melnyk G. V. (2018). Suchasnyy stan naukovykh doslidzhen shchodo porushen na nedotorkannist derzhavnoho kordonu Ukrainy [Current state of scientific research on violations of the inviolability of the state border of Ukraine]. *Comparative and analytical law*. No. 6. pp. 383–386. [in Ukrainian].
 23. Minka T. P. (2009). Aktualni problemy zmistu systemy administratyvnoho prava [Current Issues in the Content of the Administrative Law System]. *Law Review of Kyiv University of Law*. No. 2. pp. 122–126. [in Ukrainian].
 24. Ognev T. E. (2017). Nezakonna mihratsiya: kryminal'no-pravovi ta kryminolohichni aspekty [Illegal migration: criminal-legal and criminological aspects]: abstract dissertation ... candidate of legal sciences: special 12.00.08 / Koretsky Institute of State and Law. 20 p. [in Ukrainian].
 25. Orlovska N. A. (2011). Sotsialna shkidlyvist ta suspilna nebezpeka: kontseptualni aspekty spivvidnoshennya u konteksti pobudovy kryminalno-pravovykh sanktsiy [Social Harmfulness and Public Danger: Conceptual Aspects of Correlation in the Context of Constructing Criminal Law Sanctions]. *Forum of Law*. No. 2. pp. 672–680. [in Ukrainian].
 26. Ryabchynska O. P. (2014). Ponyattya systemy pokaran: metodolohichnyy vymir [The concept of the penal system: methodological dimension]. *State and regions. Series: Law*. No. 2(44). pp. 93–98. [in Ukrainian].
 27. Savchenko A. V., Kuznetsov V. V. (2012). Teoriya kvalifikatsiyi zlochyniv [Theory of Crime Qualification]. 4th ed., revised. Kyiv: Alerta. 316 p. [in Ukrainian].
 28. Steblinska O. S. (2014). Kryminalne pravo (Osoblyva chastyna): navch.-metod. posib [Criminal Law (Special Part): Teaching and Methodological Manual]. Kyiv: Institute of Criminal Enforcement. 358 p. [in Ukrainian].
 29. Stepanova Yu. P. (2024). Teoretyko-pravovi zasady kryminalno-pravovoho ta kryminolohichnoho zabezpechennya diyalnosti Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy z protydyi kryminalnym pravoporushennyam [Theoretical and legal principles of criminal-

- legal and criminological support of the activities of the State Border Service of Ukraine in combating criminal offenses]: dissertation ... dr. in law: spec. 12.00.08 / NA SBGSU. Khmelnytskyi. 642 p. [in Ukrainian].
30. Tatsii V. Ya., Borisov V. I., Demydova L. M. (eds.) (2017). Aktualni pytannya kryminalnoho zakonodavstva Ukrayiny ta praktyky yoho zastosuvannya [Current issues of criminal legislation of Ukraine and practices of its application]. Kharkiv: Pravo. 400 p. [in Ukrainian].
 31. Tatsii V. Ya., Borisov V. I. (eds.) (2017). Velyka ukrayinska yurydychna entsyklopediya [Great Ukrainian Legal Encyclopedia] (in 20 vols.). Vol. 17: Criminal Law. Kharkiv: Pravo. 1064 p. [in Ukrainian].
 32. Tatsii V. Ya. (1984). Otvet-stvennost za khozyaystvennyye prestuplenyya. Obekt y systema [Liability for economic crimes. Object and system]. Kharkiv: Higher School. 232 p. [in Ukrainian].
 33. Tatsii V. Ya. (2016). Obyekt i predmet zlochynu v kryminalnomu pravi [Object and subject of crime in criminal law]. Kharkiv: Pravo. 256 p. [in Ukrainian].

ТРАНСФОРМАЦІЯ МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В КОНТЕКСТІ МІГРАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ ТА ДЕМОГРАФІЧНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

TRANSFORMATION OF MUNICIPAL & LEGAL MECHANISMS FOR DEVELOPMENT OF HUMAN POTENTIAL IN CONTEXT OF MIGRATION CHALLENGES AND DEMOGRAPHIC CRISIS IN UKRAINE

Володимир Демиденко¹

Національна академія внутрішніх справ (пл. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035)

Volodymyr Demydenko

National Academy of Internal Affairs (1, Solomjanska Sq., Kyiv, Ukraine, 03035)

Отримано: 25.03.2026. Затверджено: 28.04.2026. Опубліковано: 29.04.2026

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено напрямки трансформації муніципально-правових механізмів в Україні, спрямованих на збереження та якісне відтворення людського потенціалу в умовах екзистенційних загроз, спричинених повномасштабною збройною агресією. Автор акцентує увагу на тому, що системне ослаблення людського потенціалу в Україні внаслідок війни, масштабних міграційних хвиль та демографічної деградації стає ключовим викликом для інституційної спроможності та довгострокової стійкості держави. Концептуальне обґрунтування та розробка стратегічних напрямів трансформації муніципально-правових механізмів, спрямованих на збереження та розвиток людського потенціалу в Україні, є нині доволі важливим завданням. Це передбачає перехід від

¹ кандидат юридичних наук, доцент, orcid 0000-0001-6771-0080, e-mail: dvo2012dvo@gmail.com

декларативного державного менеджменту до реалізації повноцінної правосуб'єктності, перш за все, муніципальної влади у сфері демографічної та міграційної безпеки. Основний акцент зміщується на створення муніципально-правових гарантій для репатріації та соціальної інклюзії в умовах екзистенційних міграційних викликів, що загрожують самому існуванню українського соціуму. Запропоновано комплексну модель муніципально-правових механізмів, що структурується за трьома стратегічними векторами: безпекової життєстійкості та здоров'я, освіченості, матеріального добробуту. В свою чергу вектор безпекової життєстійкості та здоров'я, має бути сфокусований на розбудові інклюзивного муніципального середовища у короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі. Обґрунтовано перехід до проактивної моделі муніципальної безпеки, що базується на технологічній самодостатності, інституційно-правовій спроможності територіальних громад в Україні та їх націоцентричній ідентичності. У короткостроковій перспективі за вектором безпекової життєстійкості та здоров'я пріоритет має бути спрямований на забезпечення ресурсної автономії об'єктів життєзабезпечення через нормативне закріплення локальних децентралізованих енергосистем та формування адаптивних медичних хабів. Окрему увагу приділено муніципальній кіберстійкості як обов'язковій умові захищеності критичної інформаційно-комунікаційної інфраструктури громад. У середньостроковій перспективі пропонується впровадження архітеконики постійної готовності. Вона передбачає імперативність муніципальних будівельних стандартів щодо створення інклюзивних просторів подвійного призначення, інтеграцію систем екологічного моніторингу в мережу раннього оповіщення про терористичні загрози та інституціоналізацію моделі випереджального реагування. Основою вказаної трансформації визначено конвергенцію цифрових технологій, децентралізованої інфраструктури та оновленого муніципального законодавства, що перетворює місцеве самоврядування на ключового модератора муніципальної та національної безпеки. Доведено, що формування стійкої націоцентричної ідентичності є не лише ідеологічним завданням, а критичною муніципально-правовою передумовою для перетворення людського потенціалу на головний драйвер системної стійкості громад.

Ключові слова: муніципальна правосуб'єктність; людський потенціал; права людини; територіальна громада; міграційні виклики; демографічна криза; національна та муніципальна безпека.

ABSTRACT

This article examines the directions of transformation in municipal legal mechanisms in Ukraine aimed at preserving and effectively rebuilding human capital in the face of existential threats caused by full-scale armed aggression. The author emphasizes that the systemic weakening of human capital in Ukraine due to the war, large-scale migration waves, and demographic decline is becoming a key challenge to the state's institutional capacity and long-term sustainability. The conceptual justification and development of strategic directions for the transformation of municipal legal mechanisms aimed at preserving and developing human potential in Ukraine is currently a rather important task. This entails a transition from declarative state management to the realization of full legal capacity, primarily for municipal authorities in the sphere of demographic and migration security. The main focus shifts to the creation of municipal legal guarantees for repatriation and social inclusion in the context of existential migration challenges that threaten the very existence of Ukrainian society. A comprehensive model of municipal legal mechanisms is proposed, structured along three strategic vectors: security, resilience, and health; education; and material well-being. In turn, the security, resilience, and health pillar should focus on building an inclusive municipal environment in the short, medium, and

long term. The transition to a proactive model of municipal security, based on technological self-sufficiency, the institutional and legal capacity of local communities in Ukraine, and their nation-centered identity, is justified. In the short term, regarding security, resilience, and health, the priority should be ensuring the resource autonomy of life-support facilities through the regulatory establishment of local decentralized energy systems and the creation of adaptive medical hubs. Special attention is given to municipal cyber resilience as a prerequisite for the protection of communities' critical information and communication infrastructure. In the medium term, the implementation of a permanent readiness architecture is proposed. This entails the mandatory adoption of municipal building standards for creating inclusive dual-purpose spaces, the integration of environmental monitoring systems into the early warning network for terrorist threats, and the institutionalization of a proactive response model. The basis for this transformation is defined as the convergence of digital technologies, decentralized infrastructure, and updated municipal legislation, which transforms local self-government into a key moderator of municipal and national security. It has been demonstrated that the development of a sustainable nation-centered identity is not merely an ideological task, but a critical municipal and legal prerequisite for transforming human capital into the primary driver of systemic resilience in communities.

Key words: municipal legal capacity; human capital; human rights; local community; migration challenges; demographic crisis; national and municipal security.

I. ВСТУП

Одним із найбільш релевантних викликів сучасності в контексті збереження інституційної спроможності Української держави та еволюції підвищення ефективності відсічі збройної агресії є критична деградація людського потенціалу в Україні, що зумовлена демографічними втратами та міграційними процесами. Звичайно, це створює вагомий стратегічний бар'єр для перспективного післявоєнного відновлення України.

Адже, масштабна міграція мільйонів українців, яка охопила в переважній більшості найбільш працездатну, освічену та кваліфіковану частину Українського народу, у поєднанні з внутрішнім переміщенням та непоправними людськими втратами, спричинила глибоку демографічну кризу в Україні. Це призвело не лише до критичного скорочення чисельності українського населення, а й до небезпечної деформації статево-вікової піраміди, що ставить під загрозу сталий економічний поступ та соціальну стабільність країни у довгостроковій перспективі.

При цьому, критичним викликом для демографічного майбутнього України є фактор тривалості конфлікту, який діє за принципом незворотної інтеграції. Тривалість конфлікту перетворює тимчасову виму-

шену міграцію на процес стаціонарної еміграції, де тривалий термін перебування за кордоном стає самостійним чинником небажання повертатися на Батьківщину¹.

Аналітико-доктринальні дослідження та досвід глобальних міграційних криз підтверджують, що якщо після трьох років війни додому не повертається близько 50% вимушених мігрантів, то на четвертий рік цей показник зростає до 60% і вище².

З кожним новим роком війни «соціальне коріння» біженців у країнах-реципієнтах зміцнюється, перетворюючи тимчасовий захист на постійне проживання. Це створює загрозу остаточної втрати найбільш активної та молодшої частини людського капіталу, що робить питання репатріації ключовим елементом національної безпеки. Ці процеси супроводжуються катастрофічним падінням рівня народжуваності та «відтоком мізків», що створює довгострокові загрози для відтворення людського потенціалу. Поглиблення диспропорцій між регіонами та прискорене старіння нації формують нову демографічну реальність, яка вимагатиме системних стратегій репатріації та соціальної адаптації для відновлення життєздатності держави в повоєнний період.

Демографічні та міграційні виклики для майбутнього України посилюються доволі розповсюдженими, недолугими рішеннями та діями органів публічної влади України. Для прикладу, можна згадати дозвіл на виїзд закордон чоловіків віком 18–22 роки в нинішніх умовах правового режиму воєнного стану. Адже, попри задекларовану мету академічної мобільності, таке рішення у нинішніх реаліях перетворилося на канал незворотної міграції наймолодшої вікової верстви, що в чергове створює передумови для подальшого вимивання інтелектуального та репродуктивного потенціалу Українського народу. З огляду на триваючу російську агресію, такий крок беззаперечно несе в собі відкладену стратегічну загрозу, що полягає в остаточному розриві зв'язків молоді з українським ринком праці та суспільством.

Фактично, за відсутності дієвих механізмів повернення, подібні рішення закладають «демографічну міну» під майбутнє країни, адже

¹ Васильців Т. Г. (ред.) (2024). Міграційні втрати молоді та ресурсний потенціал повоєнної відбудови України: моделювання взаємовпливів та інструментарій посилення резильєнтності: монографія. Львів: ДУ «ІРД ім. М. І. Долінського НАН України. С.136

² Centre for Economic Strategy (2025). Analysis of communication channels and media mentions for 2024. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/annual-report-2024.pdf>

втрата цієї вікової категорії робить неможливим відновлення природного приросту населення та економічне відродження у повоєнний період. Відтак, за відсутності видимих стратегічних переваг, такі дії органів влади лише поглиблюють кризу людського капіталу, ставлячи під сумнів життєздатність українського суспільства в довгостроковій перспективі.

Окремим деструктивним фактором постає неналежне доктринальне відображення згаданих міграційних та демографічних загроз. Попри очевидну критичність ситуації, у вітчизняному правовому та науковому полі досі спостерігається дефіцит комплексних досліджень, які б пропонували дієві механізми адаптації державної та муніципальної політики до нових реалій. Водночас на сьогодні спостерігається критичний розрив між фрагментарними вітчизняними науковими розвідками та реальним втіленням позитивних наукових здобутків, досвідом втілення передових стратегій і практик зарубіжних країн з вирішення демографічних і міграційних проблем в національну державну політику.

Замість системного втілення апробованих світових практик із подолання демографічних криз, вище політичне керівництво держави, яке де-факто перебрало на себе повноту відповідальності за майбутнє українського народу, демонструє стратегічну інертність. Така відсутність конвергенції між академічною експертизою та державним управлінням призводить до того, що стратегічно важливі рішення ухвалюються без належного прогностичного підґрунтя, що лише поглиблює деградацію людського капіталу.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою статті є концептуальне обґрунтування та розробка стратегічних напрямів трансформації муніципально-правових механізмів, спрямованих на збереження та розвиток людського потенціалу в Україні. Це передбачає перехід від декларативного державного менеджменту до реалізації повноцінної правосуб'єктності, перш за все, муніципальної влади у сфері демографічної та міграційної безпеки. Основний акцент зміщується на створення муніципально-правових гарантій для репатріації та соціальної інклюзії в умовах екзистенційних міграційних викликів, що загрожують самому існуванню українського соціуму.

Для досягнення поставленої мети та забезпечення об'єктивності результатів використано комплекс сучасних загальнонаукових та спеціально-юридичних методів. Зокрема, системно-структурний метод дозволив розглянути людський потенціал як об'єкт муніципально-правового регулювання, що перебуває під критичним тиском зовнішніх (війна, міграція) та внутрішніх (неефективність управління) факторів. Компаративістський метод застосовано для критичного аналізу зарубіжного досвіду подолання демографічних криз та виявлення прогалин у вітчизняній практиці імплементації цих здобутків вищим політичним керівництвом. В свою чергу метод прогностичного моделювання використаний для оцінки довгострокових наслідків чинних рішень органів публічної влади (зокрема, щодо міграції молоді 18–22 років) та визначення точок «неповернення» людського капіталу.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На наше переконання, дослідження трансформації муніципально-правових механізмів розвитку людського потенціалу в контексті міграційних викликів та демографічної кризи в Україні доцільно розпочати із висвітлення концептуальних засад Програми розвитку ООН (ПРООН), яка сформувала філософію концепції людського потенціалу та його відображення в щорічному звіті про людський розвиток¹. Адже саме ПРООН запровадила глобальний стандарт вимірювання — Індекс людського розвитку (ІЛР)². Відповідно людський потенціал у розумінні ПРООН являє собою своєрідну концепцію «трьох стовпів». Зокрема, у їхньому розумінні людський потенціал залежить від трьох рівноцінних компонентів: а) довгого та здорового життя, б) доступу до знань та в) гідного рівня життя (матеріального добробуту).

Стосовно першої складової людського потенціалу (довгого та здорового життя) варто зауважити, що він є базовим фундаментом зростання людського потенціалу та економічної могутності держави. Адже будь-які таланти та спроможності людини залишаться нереалізованими без належного рівня медицини та екології. Останні в пере-

¹ UNDP (2025). Human Development Report 2025. A matter of choice: People and possibilities in the age of AI. URL: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2025>

² UNDP (2025). Human Development Index (HDI). URL: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index>

важній більшості демократичних, економічно розвинених країн до певної міри є сферою відповідальності муніципальної влади.

З огляду на наведене, в межах розвитку першого складового елементу зростання людського потенціалу в Україні (здоров'я та довголіття) вважаємо за доцільне виокремити певні кроки, які доречно прив'язати до певних часових періодів. Такими темпоральними межами є, по-перше, нинішній стан правового режиму воєнного стану, по-друге, переростання його у воєнний конфлікт низької інтенсивності з домінування гібридно-терористичної складової російської агресії. Повне припинення війни, зважаючи на динаміку театру воєнних дій в Україні, росії та світі, геополітичну кон'юнктуру, на наш погляд, вбачається наразі малоімовірним. Відповідно це вагомо актуалізує потребу в розробці адаптивних муніципально-правових механізмів життєстійкості.

Зокрема, у межах нинішнього правового режиму воєнного стану, на нашу думку, пріоритет має бути зосереджений на забезпеченні життєстійкості територіальних громад та безперервності функціонування органів та посадових осіб місцевого самоврядування як модераторів муніципальної та частково національної безпеки. Вважаємо, що першочерговим завданням є нормативно-правове закріплення належного рівня ресурсної автономії об'єктів життєзабезпечення територіальних громад. Це передбачає стимулювання органів місцевого самоврядування на оперативне створення локальних енергетичних систем з акцентом на найбільш доступні місцеві джерела енергії з особливою увагою на відновлювальні джерела енергії та формування адаптивних медичних хабів. Також, зважаючи на інтенсивне зростання рівня цифровізації критичної муніципальної інфраструктури доцільно виокремити як постійний пріоритет посилення муніципальної кіберстійкості та захищеності муніципальних інформаційно-комунікаційних систем.

Водночас, на другому темпоральному відрізку — у режимі війни малої інтенсивності — увага має бути спрямована на формуванні та відточенні системи адаптивної муніципальної безпеки. Це вже перехід до архітектоніки постійної муніципальної готовності, де муніципальні будівельні норми та стандарти імперативно мають передбачати створення інклюзивних підземних та наземних просторів подвійного призначення готових до різноманітних повітряних атак ворога. В свою чергу, екологічний моніторинг стає частиною системи ран-

нього оповіщення про терористичні загрози ворога (хімічні, радіаційні чи інфраструктурні тощо). Це вимагає від територіальної громади та муніципальної влади інституціоналізації проактивної моделі муніципальної безпеки, яка базується на випереджальному реагуванні та технологічній самодостатності локальних систем життєзабезпечення. Основою вказаної моделі муніципальної безпеки виступає конвергенція цифрових технологій, децентралізованої інфраструктури та оновленого муніципального законодавства.

Це створює передумови для формування високого рівня життєстійкості, за якого територіальна громада здатна ефективно витримувати зовнішні виклики та мінімізувати деструктивний вплив атак. Ключовим результатом такої моделі є збереження цілісності соціально-економічних зв'язків як у внутрішньому контурі територіальної громади, так і в межах зовнішньої взаємодії, зокрема через механізми міжнародного територіального співробітництва, що прямо передбачено Законом України від 24.04.2024 № 3668-IX «Про міжнародне територіальне співробітництво України», який суттєво розширив суб'єктність громад у залученні міжнародної допомоги та спростив процедури укладання угод із іноземними партнерами.

Водночас індекс людського розвитку залежить від другого складового елементу — рівня освіченості людей. Відповідно до ПРООН ця складова не вимірюється наявністю та кількістю дипломів, а залежить від тривалості (впродовж усього життя) та якості навчання. Дійсно, на наш погляд, це вагомо впливає на здатність людини адаптуватися до стрімких технологічних трансформацій та динамічних змін у суспільстві. Відповідно завданням муніципальної влади є допомагати членам територіальної громади забезпечити безперервний розвиток особистості. З огляду на наведене, реалізація цього компонента розвитку людського потенціалу територіальних громад переходить із площини утримання закладів освіти або сприяння в їх забезпеченні у площину створення «екосистеми розвитку людського капіталу».

У цьому зв'язку, а також особливо актуально у контексті післявоєнного відновлення, перспективним напрямом муніципальної політики є трансформація муніципальної влади в напрямку драйвера платформ професійної адаптації. Пріоритетним вбачається запровадження муніципальних програм перекваліфікації, що фінансуються

з місцевих бюджетів і орієнтовані на заповнення критичних дефіцитів регіонального ринку праці.

Особливої уваги заслуговує механізм цільового субсидування навчання для вразливих категорій: ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, а також інших категорій фізичних осіб (в тому числі, іноземців та осіб без громадянства), що можуть бути цікавими для локального ринку праці. Ключовим інструментом реалізації зазначеної політики має стати муніципальний контракт, що виступатиме юридичною основою взаємодії між територіальною громадою та окремими категоріями фізичних осіб.

Зокрема, для ветеранів та внутрішньо переміщених осіб цей документ має чітко визначати обсяг додаткових соціальних гарантій та алгоритми сприяння їхньому працевлаштуванню в межах територіальної громади. Водночас для іноземців та осіб без громадянства контракт слугуватиме інструментом правової інтеграції, фіксуючи їхні зобов'язання щодо професійної діяльності в пріоритетних галузях місцевої економіки. Йдеться насамперед про залучення таких працівників до комплексної відбудови житлового фонду, модернізації енергетичних мереж та розвитку агропромислового комплексу тощо.

Такий підхід забезпечує не лише зростання Індексу людського розвитку на локальному рівні, а й створює дієвий механізм подолання демографічної кризи через залучення та утримання інтелектуального й трудового ресурсу.

Водночас для спроможних територіальних громад в Україні критично важливо вже сьогодні запровадити систему муніципальних стипендій для обдарованої молоді. Пріоритет має надаватися підготовці фахівців зі спеціальностей, що є фундаментом відновлення та забезпечення стійкості територіальної громади (інженерія, архітектура, енергетика, інноваційні технології тощо). Механізм має передбачати підписання контракту, за яким громада фінансує навчання студента в провідних українських або закордонних закладах освіти, а випускник зобов'язується гарантовано працевлаштуватися та відпрацювати визначений термін у межах рідної громади.

Запропонована модель корелює з європейськими практиками, зокрема досвідом Німеччини, де поряд із загальнонаціональними стипендіальними механізмами функціонують цільові регіональні та муніципальні програми підготовки кадрів для територіального розвитку.

Зокрема, у Баварії реалізується програма підтримки студентів-медиків у сільських територіях, яка передбачає фінансування навчання за умови подальшого працевлаштування у відповідній громаді¹. Такий інструмент дозволяє цілеспрямовано формувати кадровий потенціал для територій із дефіцитом фахівців та демонструє участь регіональних і локальних органів влади у забезпеченні розвитку людського капіталу. Паралельно на муніципальному рівні також застосовуються власні інструменти підтримки студентів. Наприклад, у Мюнхені реалізується програма міської стипендіальної підтримки, спрямована на фінансування навчання та стимулювання професійного розвитку молоді відповідно до потреб міського середовища. Більше того досвід Мюнхена демонструє, що муніципальна підтримка не повинна обмежуватися лише технічними спеціальностями. Зокрема, муніципальна політика міста спрямована на активне стипендіальне забезпечення проектів у сферах культури, освіти та соціальної інклюзії, розглядаючи це як інвестицію в якість життєвого середовища та креативний розвиток мешканців². В сукупності такі практики свідчать про формування в Німеччині багаторівневої моделі участі муніципальної влади у підготовці фахівців, що забезпечує зв'язок між системою освіти та потребами локального розвитку.

Варто зауважити, що аналогічні проекти наявні та реалізуються і в Україні. Для прикладу можна навести рішення Хмельницької міської ради про персональні стипендії для провідних митців та викладачів мистецьких шкіл громади³. Водночас слід констатувати, що подібні ініціативи наразі мають переважно фрагментарний характер і позбавлені стратегічної спрямованості на розвиток молоді як авангарду людського потенціалу територіальної громади. Чинні механізми не передбачають чіткої моделі взаємодії між стипендіатом та територі-

¹ Krauthausen M., Wingender L., Deyerl V. et al. (2026). Rural admission quota in Germany: students' attitudes, challenges and the need for support programmes. *BMC Medical Education*. Vol. 26, art. 340. URL: <https://doi.org/10.1186/s12909-026-08776-w>

² Muenchen (2026). Cultural Education Scholarship. URL: <https://stadt.muenchen.de/service/en-GB/info/abteilung-3/10449130/>

³ Про призначення персональних стипендій Хмельницької міської ради для провідних митців та викладачів мистецьких шкіл Хмельницької міської територіальної громади на 2025 рік: Рішення позачергової сорок восьмої сесії Хмельницької міської ради від 23.01.2025 № 9. URL: <https://www.khm.gov.ua/uk/content/pro-pryznachennya-personalnyh-stypendiy-hmelnyckoyi-miskoyi-rady-dlya-providnyh-mytciv-ta-19>

альною громадою, що нівелює можливість конвертації фінансової підтримки у довгострокове професійне співробітництво задля сталого розвитку території. Як наслідок, доволі важливо забезпечити перехід від соціальних виплат (якими зараз є більшість муніципальних стимулів) до інвестиційних контрактів, що базуються на принципах кадрового муніципального замовлення та обов'язкового повернення інтелектуального капіталу в територіальну громаду.

Паралельно з муніципальними стипендіями критично важливим кроком є утвердження муніципальної влади як ключового драйвера міжнародної співпраці через створення платформ обміну молоддю із зарубіжними громадами-партнерами та їх асоціаціями. Саме органи місцевого самоврядування мають ініціювати таку цільову підготовку фахівців, що дозволить молоді опанувувати професійні навички на основі кращих європейських практик муніципального управління та економіки. Обов'язковим елементом такої моделі є впровадження чітких контрактних зобов'язань щодо повернення випускників для розбудови добробуту та кадрового зміцнення своєї територіальної громади.

Такий муніципально-правовий механізм управління людським потенціалом стане необхідним правовим демпфером, що нівелює ризики втрати національного людського капіталу, внаслідок системно помилкових, популістичних рішень центральної влади, в тому числі щодо неконтрольованого виїзду молоді віком від 18 до 22 років за кордон в умовах війни. Замість стихійної еміграції територіальна громада має сформувати керовану професійну мобільність із гарантованим поверненням інтелектуального ресурсу в Україну.

Така проактивна суб'єктність територіальних громад у забезпеченні доступу до фахової освіти є практичним втіленням європейського принципу соціальної інклюзії. Реалізація цього принципу через муніципальні контракти та стипендії повністю відповідає вимогам Європейської соціальної хартії¹ та Європейського стовпа соціальних прав² (зокрема, першого принципу щодо права на якісну та інклюзивну освіту, навчання протягом усього життя). Для України це означає перехід від «декларативної європейськості» до практичної

¹ Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062

² European Pillar of Social Rights. URL: https://pact-for-skills.ec.europa.eu/community-resources/publications-and-documents/european-pillar-social-rights_en?utm_source=chatgpt.com

побудови інклюзивних локальних ринків праці, що є базовим критерієм для успішної інтеграції в єдиний соціально-економічний простір ЄС. Це не лише створює рівні можливості для самореалізації талановитої молоді, незважаючи на надскладні випробування воєнного часу, а й перетворює людський потенціал на ключовий драйвер сталого розвитку та безпекової стійкості територіальної громади.

Варто зауважити, що у сучасній правовій доктрині принцип соціальної інклюзії розглядається не лише як антипод соціальної ексклюзії, а як динамічний механізм забезпечення права на розвиток.

Дослідники визначають інклюзію як нормативно закріплений принцип публічної політики та управління, що зобов'язує органи публічної влади здійснювати системні заходи з усунення структурних бар'єрів і забезпечення рівного доступу до суспільних благ та можливостей¹. У контексті муніципального права це корелює з концепцією «права на місто», де громада стає інклюзивним простором для реалізації потенціалу кожного її члена². Право на місто, вперше запропоноване Анрі Лефевром і розвинуте Девідом Гарві, розглядається не просто як доступ до ресурсів, а як право змінювати та переосмислювати місто відповідно до потреб мешканців³.

Вітчизняна правова доктрина, зокрема антропоцентричний підхід, розвинутий у працях П. Рабіновича⁴, а також дослідження у сфері соціальних стандартів (наприклад, праці С. Прилипко⁵), формують теоретичне підґрунтя для сучасного розуміння інклюзії як елементу механізму забезпечення прав людини.

Водночас варто наголосити, що розвиток людського потенціалу в Україні стикається із суттєвим внутрішнім бар'єром — інерцією

¹ Lubbers M. J., Bukowski M., Christ O. et al. (2025). The Impact of Social Norms on Cohesion and (De)Polarization. *Social Inclusion*. Vol. 13, Art. 10984. URL: <https://doi.org/10.17645/si.i438>

² Szpak A. (2025). Right to the city — not for everyone? The dark side of growing agency of cities. *European Planning Studies*. Vol. 33(9). pp. 1623–1642. URL: <https://doi.org/10.1080/09654313.2025.2517749>

³ Ortega Ramírez A. S. (2024). Migrations, the right to the city and utopia. The case of Mexico City. *Estudios Fronterizos*. Vol. 25. Art. e146. URL: <https://doi.org/10.21670/ref.2410146>

⁴ Рабінович П. М. (2021). Основи теорії та філософії права: навч. посіб. Львів: Вид-во ЛОБФ «Медицина і право». 256 с.

⁵ Прилипко С. М. (2006). Проблеми теорії права соціального забезпечення. Харків: ПП «Берека-Нова». 260 с.; Жернаков В. В. (ред.). (2013). Право соціального забезпечення: навч. посіб. Харків: НУ «ЮАУ ім. Я. Мудрого». 126 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/4677>

постколоніальної ментальності. Структура типової територіальної громади все ще містить сегменти, вразливі до радянського ресентименту та наслідків тривалої російської культурно-ідеологічної експансії. Характерною рисою певної частини громадян, включно з молодю генерацією, залишається дефіцит стійкої націоцентричної ідентичності, що проявляється у формі ідеологічного релятивізму (феномен «яка різниця»).

Саме розмитість української громадянської самосвідомості та брак чітких ціннісних орієнтирів створюють ілюзію доступності вітчизняного людського капіталу для поглинання агресором. Це, зокрема, стимулює неоімперські претензії росії на легке захоплення ментально деформованих українських громадян та територій. Як наслідок, ця проблема стає вагомою перепорою для зростання Індексу людського розвитку в Україні, оскільки закономірно обумовлює загрози суверенітету та територіальній цілісності, поглиблення бідності та ризики авторитарного регресу, що в своїй сукупності детермінує соціальну деградацію в умовах воєнного часу.

Для нейтралізації згаданих ідеологічних викликів та зміцнення людського потенціалу в Україні, муніципально-правові механізми мають бути спрямовані на посилення суб'єктності територіальних громад через впровадження системних муніципальних політик національної стійкості. Зокрема, це передбачає прийняття та фінансування цільових муніципальних програм з утвердження української національної та громадянської ідентичності (мовні курси, підтримка локальних медіа та книговидання, декомунізація публічного простору тощо), створення муніципальних центрів громадянської освіти для подолання політичної апатії, а також розвиток інструментів партисипативної та деліберативної демократії, що безпосередньо будуть залучати в тому числі і молодь до прийняття рішень. Важливим є також муніципальне нормативно-правове закріплення механізмів соціально-психологічної реінтеграції та підтримки ветеранів і внутрішньо-переміщених осіб, що перетворює територіальну громаду на активний осередок формування стійкого, націоцентричного людського капіталу.

IV. ВИСНОВКИ

Підсумовуючи результати дослідження, варто констатувати, що системне ослаблення людського потенціалу в Україні, спричинене

війною, демографічними втратами та інтенсивними міграційними процесами, стає одним із найвагоміших викликів для інституційної спроможності держави. Це створює суттєві перепони для довгострокової стійкості України та формує вагомі стратегічні бар'єри для післявоєнного відновлення. З огляду на наведене, питання збереження та відтворення людського капіталу в Україні має бути ключовим пріоритетом державної та муніципальної політики.

Посилення регіональних дисбалансів та демографічне старіння створюють нову реальність, що потребує комплексних державних та муніципальних програм репатріації та соціальної інтеграції для забезпечення життєстійкості країни як в нинішніх умовах правового режиму воєнного стану, так і у повоєнний період.

У цьому контексті муніципально-правові механізми мають бути спрямовані на гарантування, перш за все, трьох фундаментальних складових людського розвитку: здоров'я та життєстійкості (через розбудову інклюзивної та реабілітаційної інфраструктури), інтелектуального капіталу (шляхом створення муніципальних екосистем отримання знань, навиків та вмінь, що поєднують підтримку інноваційного локального підприємництва, розвиток цифрових компетенцій та впровадження програм громадянської просвіти територіальної громади) та матеріального добробуту (через створення правових режимів підтримки репатріантів та економічної самореалізації). Саме така комплексна суб'єктивізація територіальних громад, орієнтована на формування стійкої націоцентричної ідентичності, є необхідною передумовою для перетворення людського потенціалу на головний драйвер системної стійкості та ефективного повоєнного відновлення держави.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062
2. Жернаков В. В. (ред.) (2013). Право соціального забезпечення: навч. посіб. Харків: НУ «ЮАУ ім. Я. Мудрого». 126 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/4677>
3. Васильців Т. Г. (ред.) (2024). Міграційні втрати молоді та ресурсний потенціал повоєнної відбудови України: моделювання взаємовпливів та інструментарій посилення резильєнтності: монографія. Львів: ДУ «ІРД ім. М. І. Долішнього НАН України. 350 с.
4. Про призначення персональних стипендій Хмельницької міської ради для провідних митців та викладачів мистецьких шкіл Хмельницької міської територіальної громади на 2025 рік: Рішення позачергової сорок восьмої сесії Хмельницької міської

- ради від 23.01.2025 № 9. URL: <https://www.khm.gov.ua/uk/content/pro-pryznachennya-personalnyh-stypendiy-hmelnyukoyi-miskoyi-rady-dlya-providnyh-mytziv-ta-19>
5. Прилипко С. М. (2006). Проблеми теорії права соціального забезпечення. Харків: ПП «Берека-Нова». 260 с.
 6. Рабінович П. М. (2021). Основи теорії та філософії права: навч. посіб. Львів: Вид-во ЛОБФ «Медицина і право». 256 с.
 7. Centre for Economic Strategy (2025). Analysis of communication channels and media mentions for 2024. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/annual-report-2024.pdf>
 8. European Pillar of Social Rights. URL: https://pact-for-skills.ec.europa.eu/community-resources/publications-and-documents/european-pillar-social-rights_en?utm_source=chatgpt.com
 9. UNDP (2025). Human Development Index (HDI). URL: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index>
 10. UNDP (2025). Human Development Report 2025. A matter of choice: People and possibilities in the age of AI. URL: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2025>
 11. Krauthausen M., Wingender L., Deyerl V. et al. (2026). Rural admission quota in Germany: students' attitudes, challenges and the need for support programmes. *BMC Medical Education*. Vol. 26, art. 340. URL: <https://doi.org/10.1186/s12909-026-08776-w>
 12. Lubbers M. J., Bukowski M., Christ O. et al. (2025). The Impact of Social Norms on Cohesion and (De)Polarization. *Social Inclusion*. Vol. 13, Art. 10984. URL: <https://doi.org/10.17645/si.i438>
 13. Muenchen (2026). Cultural Education Scholarship. URL: <https://stadt.muenchen.de/service/en-GB/info/abteilung-3/10449130/>
 14. Ortega Ramírez A. S. (2024). Migrations, the right to the city and utopia. The case of Mexico City. *Estudios Fronterizos*. Vol. 25, Art. e146. URL: <https://doi.org/10.21670/ref.2410146>
 15. Szpak A. (2025). Right to the city — not for everyone? The dark side of growing agency of cities. *European Planning Studies*. Vol. 33(9). pp. 1623–1642. URL: <https://doi.org/10.1080/09654313.2025.2517749>

REFERENCES

1. Centre for Economic Strategy (2025). Analysis of communication channels and media mentions for 2024. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/annual-report-2024.pdf>
2. European Pillar of Social Rights. URL: https://pact-for-skills.ec.europa.eu/community-resources/publications-and-documents/european-pillar-social-rights_en?utm_source=chatgpt.com [in Ukrainian].
3. European Social Charter (Revised) of May 3, 1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062 [in Ukrainian].
4. Krauthausen M., Wingender L., Deyerl V. et al. (2026). Rural admission quota in Germany: students' attitudes, challenges and the need for support programmes. *BMC Medical Education*. Vol. 26, art. 340. URL: <https://doi.org/10.1186/s12909-026-08776-w> [in Ukrainian].
5. Lubbers M. J., Bukowski M., Christ O. et al. (2025). The Impact of Social Norms on Cohesion and (De)Polarization. *Social Inclusion*. Vol. 13, Art. 10984. URL: <https://doi.org/10.17645/si.i438> [in Ukrainian].
6. Muenchen (2026). Cultural Education Scholarship. URL: <https://stadt.muenchen.de/service/en-GB/info/abteilung-3/10449130/> [in Ukrainian].

7. Ortega Ramírez A. S. (2024). Migrations, the right to the city and utopia. The case of Mexico City. *Estudios Fronterizos*. Vol. 25. Art. e146. URL: <https://doi.org/10.21670/ref.2410146> [in Ukrainian].
8. On the Awarding of Personal Scholarships by the Khmelnytskyi City Council to Leading Artists and Teachers at Art Schools in the Khmelnytskyi City Community for 2025: Resolution No. 9 of 48th Extraordinary Session of the Khmelnytskyi City Council of January 23, 2025. URL: <https://www.khm.gov.ua/uk/content/pro-pryznachennya-personalnyh-stypendiy-hmelnycykoyi-miskoyi-rady-dlya-providnyh-mytciv-ta-19> [in Ukrainian].
9. Prylipko S. M. (2006). Problemy teorii prava sotsialnoho zabezpechennya [Problems of the Theory of Social Security Law]. Kharkiv: Bereka-Nova. 260 p. [in Ukrainian].
10. Rabinovych P. M. (2021). Osnovy teorii ta filosofiyi prava [Fundamentals of the Theory and Philosophy of Law]. Lviv: "Medicine and Law". 256 p. [in Ukrainian].
11. Szpak A. (2025). Right to the city — not for everyone? The dark side of growing agency of cities. *European Planning Studies*. Vol. 33(9). pp. 1623–1642. URL: <https://doi.org/10.1080/09654313.2025.2517749> [in Ukrainian].
12. UNDP (2025). Human Development Index (HDI). URL: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index> [in Ukrainian].
13. UNDP (2025). Human Development Report 2025. A matter of choice: People and possibilities in the age of AI. URL: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2025> [in Ukrainian].
14. Vasylytsiv T. G. (ed.) (2024). Mihratsiyini vtraty molodi ta resursnyy potentsial povoyennoyi vidbudovy Ukrayiny: modelyuvannya vzayemovplyviv ta instrumentariy posylennya rezylyentnosti [Migration losses of youth and the resource potential of post-war reconstruction of Ukraine: modeling of mutual influences and tools for strengthening resilience]: monograph. Lviv. 350 p. [in Ukrainian].
15. Zhernakov V. V. (ed.) (2013). Pravo sotsialnoho zabezpechennya [Social Security Law]. Kharkiv: NU "Yaroslav Mudryi Ukrainian Law Academy". 126 p. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/4677> [in Ukrainian].

ВІДМЕЖУВАННЯ КОНТРАБАНДИ ТОВАРІВ ВІД СУМІЖНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

DIFFERENTIATION OF GOODS SMUGGLING FROM RELATED CRIMINAL OFFENSES

Віталій Чумак¹

Національна академія внутрішніх справ (пл. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035)

Vitalii Chumak

National Academy of Internal Affairs (1, Solomjanska Sq., Kyiv, Ukraine, 03035)

Отримано: 18.03.2026. Затверджено: 27.04.2026. Опубліковано: 29.04.2026

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто актуальні проблеми відмежування контрабанди товарів від суміжних кримінальних правопорушень у світлі останніх змін до кримінального законодавства України 2023 року. Проведено комплексний аналіз оновлених норм статей 201, 201-1, 201-3, 201-4 та 305 КК України, що регламентують кримінальну відповідальність за контрабанду окремих категорій предметів і товарів. Досліджено об'єктивні та суб'єктивні елементи складів кримінальних правопорушень. Визначено, що ключовими ознаками диференціації є: характер об'єкта кримінально-правової охорони (суспільна безпека, економічні інтереси держави, охорона природних ресурсів та здоров'я населення), специфіка предмета контрабанди (культурні цінності, зброя, лісоматеріали, підкацизні товари, інші товари цивільного обігу), а також масштаб протиправного переміщення (значний, великий або особливо великий розмір). Порівняльний аналіз об'єктивних та суб'єктивних сторін різних складів контрабанди засвідчує подібність способів вчинення та умисної форми вини, проте різниця в конструкції об'єкта та предмета визначає правову самостійність кожного складу. Встановлені критерії відмежування контрабанди дозволяють забезпечити узгодженість застосування кримінального закону, уникнути подвійної кваліфікації та сприяють ефективній охороні суспільних, державних та економічних інтересів України.

¹ здобувач вищої освіти; orcid 0009-0007-6398-5803; e-mail: chvvadvokat@gmail.com

Ключові слова: контрабанда; товари; підакцизні товари; лісоматеріали; наркотичні засоби; кримінально-правова охорона; об'єкт кримінального правопорушення; предмет кримінального правопорушення.

ABSTRACT

This article examines current issues regarding the distinction between smuggling of goods and related criminal offenses in light of the latest amendments to Ukraine's criminal legislation in 2023. A comprehensive analysis is conducted of the updated provisions of Articles 201, 201-1, 201-3, 201-4, and 305 of the Criminal Code of Ukraine, which regulate criminal liability for the smuggling of certain categories of items and goods. The objective and subjective elements of the elements of criminal offenses are examined. It has been determined that the key distinguishing features are: the nature of the object of criminal law protection (public safety, the state's economic interests, the protection of natural resources and public health), the specific nature of the contraband (cultural artifacts, weapons, timber, excise goods, other goods in civil circulation), as well as the scale of the unlawful movement (significant, large, or especially large scale). A comparative analysis of the objective and subjective aspects of various forms of smuggling reveals similarities in the methods of commission and the intentional form of guilt; however, the difference in the construction of the object and subject determines the legal independence of each form. The established criteria for distinguishing smuggling ensure the consistent application of criminal law, prevent double jeopardy, and contribute to the effective protection of Ukraine's social, state, and economic interests.

Key words: smuggling; goods; excise goods; timber; narcotics; criminal law protection; subject of a criminal offense; object of a criminal offense

I. ВСТУП

Актуальність дослідження проблеми відмежування контрабанди товарів від суміжних кримінальних правопорушень обумовлена як розвитком наукової думки у сфері кримінального права, так і динамічними змінами в законодавстві України. Особливої важливості вона набуває у контексті останніх законодавчих змін, зокрема Закону України від 9 грудня 2023 року № 3513-IX, який вніс значні корективи до Кримінального кодексу України (КК України), зокрема в положення статей 201, 201-1, 201-3, 201-4. Ці норми стосуються криміналізації контрабанди різних категорій товарів, що підкреслює необхідність комплексного наукового осмислення нововведень та уточнення критеріїв диференціації кримінальних правопорушень в сфері контрабандної діяльності.

Наукове значення проблеми полягає у виявленні чітких критеріїв відмежування контрабанди товарів від інших кримінальних порушень, що мають схожі елементи складу кримінального правопорушення. Такий аналіз дозволяє не лише систематизувати законодавство,

а й забезпечити узгодженість судової практики, уникнути подвійної кваліфікації, а також підвищити ефективність протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон України.

Особлива увага приділяється об'єкту та предмету кримінального правопорушення, які виступають ключовими критеріями відмежування складів контрабанди. В умовах розширення переліку охоронюваних законом об'єктів та підвищення суспільної небезпеки окремих категорій товарів, необхідно чітко розмежовувати контрабанду товарів, передбачену статтею 201-3 КК України, від інших різновидів контрабанди, зокрема, контрабанди культурних цінностей та зброї (ст. 201), контрабанди лісоматеріалів та цінних порід дерев (ст. 201-1), контрабанди підакцизних товарів (ст. 201-4), контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (ст. 305).

З урахуванням останніх змін до законодавства про кримінальну відповідальність, запроваджених Законом України від 09.12.2023 № 3513-IX, актуалізується потреба у їх комплексному науковому осмисленні. Зазначеним законом викладено у новій редакції та доповнено положення статей 201, 201-1, 201-3, 201-4 КК України, що стосуються криміналізації контрабанди окремих категорій товарів.

Питання, що становлять предмет цього дослідження, у певній мірі вже знаходили відображення в наукових працях фахівців у галузі кримінального права та кримінології. Зокрема, проблематика кримінальної відповідальності за переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю предметів і товарів, а також рекриміналізації та диференціації контрабанди, розглядалася у працях Д. Бабікова¹, Ю. Данилевської², Ю. Забуги³,

¹ Бабіков Д. В. (2023). Кримінальна відповідальність за незаконне переміщення предметів через митний кордон України: дис. ... д-ра філософії: спец. 081 / ДонДУВС. Кропивницький. 249 с.

² Назимко Є. С., Данилевська Ю. О., Пономарьова Т. І. (2023). Рекриміналізація товарної контрабанди в світлі законодавчих ініціатив. *Право та державне управління*. № 3. С. 285–290. URL: <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.3.43>

³ Забуга Ю. Ю., Михайліченко Т. О. (2021). Окремі аспекти реанімації товарної контрабанди. *Сучасна доктрина кримінального права в правовій системі України: поняття, джерела, значення, проблеми формування*: матер. V Міжнар. наук.-практ. круг. столу. (Харків, 14 трав. 2021 р.). Харків: Право. С. 87–90.

Ю. Курилюка¹, С. Лихової², Т. Михайліченка³, Т. Ніколаєнко⁴, О. Дудорова⁵, Р. Мовчана⁶, Ю. Гродецького⁷, Д. Каменського⁸ та ін.

Зокрема, положення Закону № 3513-ІХ стали предметом активного наукового обговорення. Так, проблематика доцільності рекриміналізації товарної контрабанди та її співвіднесення з рівнем суспільної небезпеки предметів незаконного переміщення розглядалася у працях О. Омельчука, який зазначає, що «це рішення слід розглядати як частину ширшої стратегії України щодо наближення національного законодавства до стандартів Європейського Союзу та зміцнення інституційної спроможності держави боротися з економічною злочинністю»⁹. Водночас положення закону породили дискусії щодо нечіткості меж караності контрабанди товарів, невідповідності родових і безпосередніх об'єктів контрабанди спеціальних предметів та доцільності виділення контрабанди підакцизних товарів у самостійний склад кримінального правопорушення. Науковці звертають увагу на необ-

¹ Курилюк Ю. (2024). Контрабанда як негативний чинник економічної безпеки держави. *Migration & Law*. Vol. 4(6). С. 5–21. URL: <http://doi.org/10.32752/2786-5185-2025-4-6-5-21>

² Лихова С. (2025). Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації контрабанди. *Migration & Law*. Vol. 5(3). С. 24–36. URL: <http://doi.org/10.32752/2786-5185-2025-5-3-24-36>

³ Забуга Ю. Ю., Михайліченко Т. О. (2024). Контрабанда «по новому» або аналіз останніх законодавчих змін. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Т. 2, № 81. С. 268–277. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.42>

⁴ Ніколаєнко Т. Б. (2024). Криміналізація контрабанди товарів. *Питання боротьби зі злочинністю*. Вип. 47. С. 96–105. URL: <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2024-47-96>

⁵ Дудоров О. О., Мовчан Р. О. (2024). Рекриміналізація товарної контрабанди і супутні законодавчі новели: критичний аналіз. *Вісник Асоціації кримінального права України*. № 1(21). С. 165–202. URL: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.21.302903>

⁶ Дудоров О., Мовчан Р. (2021). Про перспективи рекриміналізації контрабанди товарів (нотатки на полях президентського законопроекту). *Юридичний вісник України*. № 29, № 30.

⁷ Гродецький Ю.В. (2021). Перспективи криміналізації контрабанди товарів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. № 15. С. 150–161. URL: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2021.15.237373>

⁸ Каменський Д. В. (2023). Контрабанда як протиправне посягання на засади ринкової моделі економіки в Україні: деякі актуальні питання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. № 2(77). С. 155–160. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.26>

⁹ Омельчук О. М. (2025). Криміналізація товарної контрабанди в Україні: правовий аналіз змін до кримінального законодавства та перспективи їх реалізації. *Державна митна політика України: відповідь на глобальні виклики та перспективи міжнародного співробітництва*: зб. матер. Міжнар. наук.-прак. конф. (Хмельницький, 10 черв. 2025 р.). Хмельницький: ХУУП ім. Л. Юзькова. С. 28–31.

хідність уніфікації складів контрабанди у межах однієї статті з диференціацією кримінальної відповідальності залежно від суспільної небезпеки переміщуваних предметів.

З огляду на це доцільним є здійснення комплексного аналізу положень кримінального законодавства з метою чіткого відмежування контрабанди товарів, передбаченої ст. 201-3 КК України, від суміжних кримінальних правопорушень, насамперед від інших різновидів контрабанди, встановлених статтями 201, 201-1, 201-4 та 305 КК України, які відрізняються передусім за предметом посягання.

Перш за все, доцільно здійснити відмежування контрабанди товарів, передбаченої ст. 201-3 КК України, від контрабанди культурних цінностей та зброї, визначеної ст. 201 КК України.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою дослідження є всебічне наукове осмислення кримінально-правових аспектів контрабанди товарів та визначення чітких критеріїв її відмежування від суміжних кримінальних правопорушень, передбачених КК України, з особливою увагою до змін, внесених Законом України від 9 грудня 2023 року № 3513-IX, які розширили перелік охоронюваних законом об'єктів і підвищили суспільну небезпеку окремих категорій товарів. Наукова значущість роботи обумовлена необхідністю забезпечення узгодженості судової практики, попередження подвійної кваліфікації та формування обґрунтованих критеріїв диференціації контрабанди товарів від контрабанди культурних цінностей, зброї, лісоматеріалів, підакцизних товарів та наркотичних засобів. Методологічна основа дослідження спирається на комплексне використання наукових підходів і методів. Зокрема, здійснено системний аналіз нормативно-правових актів, що регламентують переміщення товарів через митний кордон. Застосовано порівняльно-правовий метод, що дозволив виділити спільні та відмінні риси елементів складу контрабанди товарів і суміжних кримінальних правопорушень. Використання системного підходу забезпечило комплексне вивчення контрабанди як соціально-правового явища, що взаємодіє з іншими складовими митно-економічної системи. Логічні дедуктивні та індуктивні аналізи дозволили обґрунтовано вивести критерії відмежування контрабанди товарів на основі дослідження категорій предметів кримінально-правової охорони, об'єктів і суб'єктів

правопорушення, а комплексне порівняння об'єкта та суб'єкта, об'єктивної та суб'єктивної сторін сприяло визначенню специфічних ознак кожного виду контрабанди. Поєднання зазначених методологічних підходів забезпечує наукову обґрунтованість висновків, систематизацію правових норм та формування чітких і практично застосовних критеріїв відмежування контрабанди товарів від інших кримінальних правопорушень.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Відповідно до диспозиції ст. 201 КК України, кримінально караним є переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

Так, наприклад, *«ОСОБА_1, діючи умисно, усвідомлюючи протиправний характер своїх дій та не маючи передбаченого законом дозволу на переміщення спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації через митний кордон України, у червні 2025 року на території м. Перемишль Республіки Польща придбав дев'ять відеозаписуючих пристроїв, виконаних у вигляді зовнішніх акумуляторів (Power Bank), що відносяться до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. Реалізуючи свій злочинний умисел, він приховавав зазначені засоби від митного контролю, помістивши їх на дно картонної коробки та замаскувавши солодоцями, чим утруднив їх виявлення під час проходження митних формальностей.*

Надалі, прямуючи 03.06.2025 року з Республіки Польща в Україну через пункт пропуску «Шегині» митного поста «Мостиська» Львівської митниці, під час митного контролю ОСОБА_1 повідомив про відсутність заборонених до переміщення предметів та зазначив це у митній декларації, однак під час огляду його речей працівниками правоохоронних органів було виявлено та вилучено приховані спеціальні технічні засоби. Таким чином, ОСОБА_1 виконав усі дії, які вважав необхідними для незаконного переміщення через митний кордон України спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації з приховуванням від митного контролю, проте довести свій злочинний намір до

кінця не зміг з причин, що не залежали від його волі. Своїми умисними діями ОСОБА_1 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 201 КК України — контрабанда спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, тобто їх переміщення через митний кордон України з приховуванням від митного контролю»¹.

Відмежування контрабанди товарів від контрабанди культурних цінностей та зброї доцільно здійснювати з урахуванням елементів складу кримінального правопорушення.

Передусім відмінності простежуються в об'єкті кримінального правопорушення. Об'єктом контрабанди, передбаченої статтею 201 КК України, є суспільні відносини у сфері забезпечення встановленого порядку переміщення через митний кордон України предметів, обіг яких пов'язаний із підвищеною небезпекою або має особливу культурну, суспільну чи державну цінність. Йдеться, зокрема, про культурні цінності, зброю, боєприпаси, вибухові, радіоактивні, отруйні та сильнодіючі речовини, а також спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації. Водночас об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 201-3 КК України, є суспільні відносини у сфері забезпечення встановленого державою порядку переміщення товарів через митний кордон України, а також економічні інтереси держави у сфері митного регулювання та протидії незаконному товарообігу. Таким чином, якщо у статті 201 КК України пріоритетним є захист суспільної та державної безпеки, а також культурної спадщини, то у статті 201-3 КК України — охорона економічних інтересів держави та належного функціонування митної системи.

Важливим критерієм відмежування зазначених складів кримінальних правопорушень є предмет посягання. У статті 201 КК України предмет кримінального правопорушення має спеціально визначений характер і охоплює чітко визначений перелік об'єктів матеріального світу, а саме культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя або боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), частини вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації. Натомість предметом кримінального

¹ Вирок Мостиського районного суду Львівської області від 17.12.2025 у справі № 448/1957/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132647194>

правопорушення, передбаченого статтею 201-3 КК України є товари як широка категорія предметів матеріального світу, за винятком підакцизних товарів та електричної енергії. При цьому обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення виступає значний або великий розмір вартості предметів контрабанди товарів, що прямо передбачено приміткою до статті 201-3 КК України. Отже, на відміну від статті 201 КК України, де визначальним є саме характер предмета, у статті 201-3 КК України ключове значення має не належність предмета до категорії товарів, а й його вартісний критерій.

Порівняння об'єктивної сторони зазначених складів кримінальних правопорушень свідчить про їх значну подібність. В обох випадках суспільно небезпечне діяння полягає у переміщенні предметів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю. Законодавець однаково визначає зміст цих способів вчинення контрабанди, що закріплено у примітках до відповідних статей КК України. Водночас між ними існує істотна відмінність у конструкції об'єктивної сторони. Якщо для складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 201 КК України, кримінальна відповідальність настає незалежно від вартості предметів контрабанди, оскільки вирішальним є сам факт незаконного переміщення спеціально визначених предметів, то для складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 201-3 КК України, обов'язковою ознакою є досягнення встановленого законом порогу вартості предметів контрабанди, що утворює значний або великий розмір.

Щодо суб'єкта кримінального правопорушення, то в обох випадках ним є загальний суб'єкт — фізична осудна особа, яка досягла встановленого кримінальним законом віку кримінальної відповідальності, тобто шістнадцяти років. Разом із тим кваліфіковані склади обох статей передбачають можливість вчинення таких діянь спеціальним суб'єктом, зокрема службовою особою, яка використовує своє службове становище для переміщення предметів контрабанди через митний кордон України.

Суб'єктивна сторона обох кримінальних правопорушень характеризується умисною формою вини. Особа усвідомлює суспільно небезпечний характер незаконного переміщення предметів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, передбачає можливість або неминучість настання

суспільно небезпечних наслідків і бажає їх настання. З огляду на специфіку способу вчинення контрабанди такі діяння можуть бути вчинені лише з прямим умислом.

Отже, основними критеріями відмежування контрабанди культурних цінностей та зброї, передбаченої статтею 201 КК України, від контрабанди товарів, встановленої статтею 201-3 КК України, є характер об'єкта кримінально-правової охорони, специфіка предмета кримінального правопорушення, а також наявність у складі кримінального правопорушення, передбаченого статтею 201-3 КК України, обов'язкової ознаки значного або великого розміру вартості предметів контрабанди. При цьому об'єктивна та суб'єктивна сторони, а також ознаки суб'єкта кримінального правопорушення в обох випадках мають переважно спільні риси, що зумовлено єдиною природою контрабанди як кримінально караного порушення встановленого порядку переміщення предметів через митний кордон України.

Важливою для правильного застосування кримінального закону є також необхідність відмежування контрабанди товарів від контрабанди лісоматеріалів та цінних порід дерев, передбаченої статтею 201-1 КК України. Відповідно до диспозиції зазначеної норми, кримінально караним визнається контрабанда, тобто переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України.

Так, наприклад, *«ОСОБА_1, будучи засновником та фактичним керівником господарської діяльності ТОВ «АЛБЕРО А», умисно, з корисливих мотивів, усвідомлюючи встановлений законодавством порядок експорту лісоматеріалів та обов'язковість наявності сертифіката про їх походження, передбаченого Законом України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів» та підзаконними нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України, вирішив здійснити переміщення через митний кордон України лісоматеріалів незаконного походження з приховуванням від митного контролю.*

Реалізуючи свій злочинний умисел, ОСОБА_1, достовірно знаючи про відсутність документів, що підтверджують законне походження

наявної у нього партії лісопродукції, та усвідомлюючи неможливість отримання сертифіката у законний спосіб, використав документи, що стосувалися іншої партії лісоматеріалів, а також вніс до окремих первинних документів завідомо неправдиві відомості щодо походження, кількості та номенклатури товару. Надалі, використовуючи електронний цифровий підпис директора підприємства, яка не була обізнана про його протиправні наміри, він сформував та подав через Єдину екологічну платформу «ЕкоСистема» заяву на отримання сертифіката про походження лісоматеріалів, додавши до неї документи з недостовірними даними, на підставі яких уповноваженим органом було видано сертифікат, що надавав право на експорт відповідної партії продукції.

Продовжуючи реалізацію злочинного умислу, ОСОБА_1 забезпечив завантаження лісоматеріалів у транспортний засіб та подав до митного поста «Олевськ» Житомирської митниці електронну митну декларацію разом із товаросупровідними документами, що містили недостовірні відомості, з метою переміщення через митний кордон України до Республіки Литва лісоматеріалів загальним обсягом 31,689 м³. Усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх наслідки та бажаючи їх настання, він намагався приховати незаконне походження товару та обійти встановлені обмеження на експорт деревини.

Однак довести злочин до кінця ОСОБА_1 не зміг з причин, що не залежали від його волі, оскільки під час проведення митного контролю посадовими особами митного поста було здійснено повний огляд вантажу, за результатами якого встановлено невідповідність фактичних характеристик та кількості лісоматеріалів даним, зазначеним у поданих документах, що свідчило про незаконне походження продукції та використання документів із недостовірними відомостями.

Таким чином, ОСОБА_1 виконав усі дії, які вважав необхідними для доведення свого злочинного умислу до кінця, спрямованого на переміщення через митний кордон України з приховуванням від митного контролю незаконно заготовлених лісоматеріалів, однак кримінальне правопорушення не було завершено з причин, що не залежали від його волі. Своїми умисними діями ОСОБА_1 вчинив закінчений замах на кон-

трабанду лісоматеріалів, тобто кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 201-1 КК України»¹.

Передусім відмінності між зазначеними складами простежуються у безпосередньому об'єкті кримінально-правової охорони. Об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 201-1 КК України, є суспільні відносини у сфері забезпечення встановленого порядку переміщення через митний кордон України лісоматеріалів та інших видів деревини, а також відносини щодо охорони, раціонального використання і збереження лісових ресурсів держави. Таким чином, зазначена кримінально-правова норма спрямована не лише на забезпечення належного функціонування митної системи, а й на охорону природних ресурсів та екологічних інтересів держави. Водночас об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 201-3 КК України, є суспільні відносини у сфері забезпечення встановленого порядку переміщення товарів через митний кордон України, а також економічні інтереси держави, пов'язані з належним функціонуванням митного контролю та запобіганням незаконному товарообігу. Отже, якщо у статті 201-1 КК України поряд із митними відносинами охороняються також екологічні інтереси держави, то у статті 201-3 КК України основний акцент зроблено на захисті економічної безпеки та належного порядку здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Істотним критерієм відмежування є предмет кримінального правопорушення. Предметом контрабанди лісоматеріалів та цінних порід дерев виступають чітко визначені законодавцем об'єкти матеріального світу, а саме лісоматеріали або пиломатеріали цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріали необроблені, а також інші лісоматеріали, вивезення яких за межі митної території України заборонено законодавством. При цьому поняття цінних та рідкісних порід дерев визначається спеціальним законодавством у сфері державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів. У примітці до статті 201-1 КК України зроблено відсилання до статті 1 Закону України «Про особливості державної діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реаліза-

¹ Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 20.01.2026 у справі № 522/9450/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133526898>

цією та експортом лісоматеріалів». Доречно зазначити, що всі статті про контрабанду мають бланкетні диспозиції, однак лише стаття 201-1 КК конкретизує предмет через інше галузеве законодавство¹. Така деталізація полегшує тлумачення, проте залишається складною у випадку категорії «інші лісоматеріали, заборонені до вивозу за межі території України», що може охоплювати будь-які лісоматеріали та пиломатеріали без сертифіката або сумнівного походження². Натомість предметом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 201-3 КК України, є товари як узагальнена категорія матеріальних об'єктів, що перебувають у цивільному обороті, за винятком підакцизних товарів та електричної енергії.

Порівняльний аналіз об'єктивної сторони свідчить, що в обох випадках суспільно небезпечне діяння полягає у переміщенні предметів через митний кордон України поза митним контролем або з приходом від митного контролю. Отже, спосіб вчинення кримінального правопорушення є однаковим, що зумовлено спільною правовою природою контрабанди як посягання на встановлений порядок переміщення предметів через митний кордон держави. Разом із тим відмінності проявляються у конструкції об'єктивної сторони та ознаках, що характеризують масштаб протиправної діяльності. Так, у статті 201-1 КК України законодавець передбачає відповідальність за незаконне переміщення відповідних лісоматеріалів незалежно від їх вартості, тоді як кваліфікуючі ознаки складу пов'язані, зокрема, з великим або особливо великим розміром переміщуваних лісоматеріалів. Натомість у статті 201-3 КК України обов'язковою конструктивною ознакою основного складу кримінального правопорушення є значний розмір вартості товарів, а для кваліфікованого складу — великий розмір.

Щодо суб'єкта кримінального правопорушення, то в обох випадках ним є загальний суб'єкт — фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності, встановленого кримінальним законом, тобто шістнадцяти років.

¹ Бабіков Д. В. (2023). Кримінальна відповідальність за незаконне переміщення предметів через митний кордон України: дис. ... д-ра філософії: спец. 081 / ДонДУВС. Кропивницький. 249 с.

² Дудоров О.О., Мовчан Р.О. (2021). Кримінально-правова заборона щодо контрабанди деревини: сучасний стан і перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2. С. 142–148. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-2/34>

Суб'єктивна сторона контрабанди як кримінального правопорушення в обох випадках характеризується умисною формою вини.

Отже, основними критеріями відмежування контрабанди лісоматеріалів та цінних порід дерев від контрабанди товарів є характер безпосереднього об'єкта кримінально-правової охорони, специфіка предмета кримінального правопорушення, а також особливості конструкції об'єктивної сторони. Водночас суб'єкт і суб'єктивна сторона зазначених складів кримінальних правопорушень мають переважно однакові ознаки, що зумовлено спільною правовою природою контрабанди як посягання на встановлений порядок переміщення предметів через митний кордон України.

Для належного застосування кримінального закону слід також чітко відмежовувати контрабанду товарів від контрабанди підакцизних товарів, передбаченої статтею 201-4 КК України. Відповідно до диспозиції цієї статті, кримінально караним визнається переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю підакцизних товарів (крім електричної енергії), вчинена у значному розмірі.

Так, наприклад, *«ОСОБА_1, перебуваючи на території Румунія, діючи умисно та з корисливих мотивів, отримав 30 (тридцять) скляних пляшок вина країни виробника Франція, ємністю 750 мл кожна, без марок акцизного податку, які відповідно до вимог Податкового кодексу України належать до підакцизних товарів. З метою подальшого незаконного переміщення через митний кордон України він помістив зазначені пляшки у картонні упаковки та приховав їх у салоні автомобіля, розмістивши за другим рядом пасажирських сидінь серед особистих речей.*

Продовжуючи реалізацію свого злочинного наміру, 26 травня 2025 р., керуючи зазначеним транспортним засобом, прибув у зону митного контролю пункту пропуску «Дяківці-Раковець» митного поста «Дяківці» Чернівецька митниці Державної митної служби України. Усвідомлюючи обов'язок письмового декларування товарів, що підлягають оподаткуванню митними платежами, та бажаючи приховати від митного контролю незаконно ввезені підакцизні товари, він умисно заповнив митну декларацію, в якій неправдиво зазначив про відсутність товарів, що підлягають обов'язковому письмовому декларуванню.

Однак під час проведення повного митного огляду автомобіля працівниками митниці у салоні транспортного засобу, за другим рядом

пасажирських сидінь серед особистих речей, було виявлено приховані від митного контролю 30 скляних пляшок вина виробництва Франції без марок акцизного податку, загальною вартістю 1 591 551,94 грн.

Таким чином, ОСОБА_1, діючи умисно, з метою переміщення через митний кордон України з приховуванням від митного контролю підакцизних товарів у значному розмірі, вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 204-1 КК України — контрабанду підакцизних товарів»¹.

Отже, об'єктом кримінальної охорони контрабанди підакцизних товарів виступають суспільні відносини у сфері державного контролю за обігом підакцизних товарів та економічні інтереси держави, пов'язані з формуванням доходів бюджету через акцизне оподаткування. У випадку статті 201-3 КК України об'єктом є суспільні відносини щодо забезпечення порядку переміщення через митний кордон України товарів, що перебувають у цивільному обігу, а також державні економічні інтереси у сфері митного регулювання. Основна різниця полягає у спеціалізації об'єкта: положення статті 201-4 КК України спрямовані на захист правовідносин щодо підакцизних товарів, тоді як у статті 201-3 КК України — щодо широкого кола товарів цивільного обігу.

Предметом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 201-4 КК України є підакцизні товари (крім електричної енергії), тоді як предметом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 201-3 КК України виступають інші товари, що переміщуються через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від нього. Значення має також масштаб переміщення: у статті 201-4 КК України значний та великий розмір визначається як вартість товарів, що у 750 та 1500 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян відповідно, тоді як у статті 201-3 КК України — як у 5000 та 10000 і більше разів. Таким чином, порогові значення вартості предметів контрабанди виступають ключовим критерієм відмежування складів.

Об'єктивна сторона обох складів характеризується суспільно небезпечним діянням у формі переміщення предметів через митний кор-

¹ Вирок Герцаївського районного суду Чернівецької області від 26.01.2026 у справі № 714/1550/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133593609>

дон поза митним контролем або з приховуванням від нього, наявністю суспільно небезпечного наслідку та причинно-наслідкового зв'язку між діями і наслідком.

Суб'єктом обох складів виступає фізична осудна особа, здатна усвідомлювати свої дії і керувати ними, яка досягла віку кримінальної відповідальності. Для кваліфікованих складів передбачено спеціального суб'єкта — службову особу.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом: особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає настання суспільно небезпечних наслідків і бажає їх настання.

Таким чином, ключовим критерієм відмежування контрабанди підакцизних товарів від контрабанди товарів є характер предмета та законодавчо встановлені порогові значення вартості предметів контрабанди, тоді як інші елементи складу кримінального правопорушення є спільними для обох видів контрабанди.

Завершальним складом кримінального правопорушення, який необхідно відмежувати від контрабанди товарів, є контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів, а також фальсифікованих лікарських засобів, передбачена статтею 305 КК України. Відповідно до диспозиції цієї статті, кримінально караним визнається контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів, тобто їх переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю.

Так, наприклад, *«ОСОБА_1, 18.11.2025, перебуваючи неподалік свого постійного місця, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій та передбачаючи їх наслідки, незаконно придбав, шляхом привласнення знайденого, психотропну речовину — амфетамін загальною масою 0,4269 г, яку помістив до наплічної сумочки та залишив собі для особистого вживання.*

Надалі, продовжуючи умисні дії, 19.11.2025, незаконно зберігаючи зазначену психотропну речовину в наплічній сумочці, перемістив її до транспортного засобу марки «DAF», яку протягом 19–25 листопада 2025 року незаконно перевозив за маршрутом: м. Умань, Черкаська область — м. Первомайськ, Миколаївська область — м. Умань, Черкаська область — м. Рівне, Рівненська область — митний пост

«Ягодин» Волинської митниці (с. Старовойтове, Ковельський район, Волинська область).

25.11.2025, о 00:50 год., у якості водія вантажного транспортного засобу марки «DAF», слідуючи до Республіки Польща смугою руху «червоний коридор» митного поста «Ягодин», Волинська митниця, намагався незаконно перемістити через митний кордон України психотропну речовину — амфетамін, загальною масою 0,4269 г, приховавши її у згорнутому фользі у прозорому полімерному zip-пакеті серед особистих речей у наплічній сумочці.

Однак злочин не був закінчений з причин, що не залежали від волі обвинуваченого, оскільки психотропна речовина була виявлена працівниками Волинської митниці та вилучена слідчим УСБУ у Волинській області.

Таким чином, ОСОБА_1 вчинив кримінальні правопорушення, передбачені: ч. 1 ст. 309 КК України — незаконне придбання та зберігання психотропної речовини без мети збуту та ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 305 КК України — закінчений замах на контрабанду психотропної речовини через митний кордон України з приховуванням від митного контролю»¹.

Відмежування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів та фальсифікованих лікарських засобів, передбаченої статтею 305 КК України, від контрабанди товарів, також слід здійснювати через комплексний аналіз складу кримінального правопорушення.

Об'єктом кримінальної охорони кримінального правопорушення, передбаченого статтею 305 КК України є суспільні відносини, спрямовані на охорону здоров'я населення, державного контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів, а також правових інтересів держави у сфері безпечного обігу лікарських засобів. У випадку статті 201-3 КК України об'єктом є суспільні відносини у сфері митного контролю та обігу товарів у цивільному секторі економіки, що забезпечують економічні інтереси держави через дотримання порядку переміщення товарів через митний кордон. Основна відмінність об'єктів полягає у специфічності охоронюваних суспільних відносин: у статті 305 КК України акцент на захист

¹ Вирок Любомльського районного суду Волинської області від 10.03.2026 у справі № 163/327/26. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134701509>

здоров'я населення та безпеки обігу психоактивних речовин, у статті 201-3 КК України — на економічну та митну дисципліну.

Предметом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 305 КК України є наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори або фальсифіковані лікарські засоби, у той час як предметом статті 201-3 КК України виступають інші товари, що переміщуються через митний кордон поза митним контролем. Значення має також масштаб переміщення: великі та особливо великі розміри контрабанди наркотичних засобів визначаються відповідними державними органами, тоді як для контрабанди товарів законодавчо встановлено порогові значення вартості предметів у 5000 та 10000 і більше разів від неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Об'єктивна сторона обох складів характеризується переміщенням предметів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від нього, наявністю суспільно небезпечного наслідку та причинно-наслідкового зв'язку між діянням і наслідком. При порівнянні диспозицій обох правових норм видно, що їх об'єктивні сторони є майже ідентичними. Виокремлення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у самостійний склад кримінального правопорушення (ст. 70-1 КК України 1960 р.) відбулося з прийняттям Закону України від 15.02.1995 № 60/95-ВР «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» (пізніше назва цього Закону була уточнена).

Суб'єктом обох складів є фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності та здатна усвідомлювати свої дії і керувати ними. Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Отже, ключовим критерієм відмежування контрабанди наркотичних засобів від контрабанди товарів є характер предмета контрабанди та об'єкт охорони, а також законодавчо встановлені критерії масштабності контрабанди (великі та особливо великі розміри у статті 305 КК України; значний та великий розмір у статті 201-3 КК України). Інші елементи складу є спільними для обох видів контрабанди.

IV. ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє констатувати, що контрабанда товарів, передбачена статтею 201-3 КК України, становить окремий самостійний склад кримінального правопорушення, який відмежову-

ється від інших видів контрабанди на основі комплексного аналізу об'єкта, суб'єкта, об'єктивної та суб'єктивної сторін кримінального правопорушення. Ключовими критеріями диференціації є характер охоронюваних суспільних відносин та специфіка предмета посягання: якщо у статті 201 КК України об'єктом є суспільні відносини у сфері забезпечення безпеки, державної охорони культурної спадщини та контролю за обігом вибухових, отруйних, радіоактивних речовин і зброї, то у статті 201-3 КК України пріоритетним є захист економічних інтересів держави та належного функціонування митного контролю при переміщенні товарів цивільного обороту. Значення предмета контрабанди виявляється вирішальним: спеціально визначені предмети у статті 201 КК України протиставляються широкій категорії товарів у статті 201-3 КК України, при цьому останні характеризуються обов'язковим критерієм значної або великої вартості, що визначає суспільну небезпечність діяння та поріг кримінальної відповідальності.

Відмежування контрабанди товарів від контрабанди лісоматеріалів та цінних порід дерев, передбаченої статтею 201-1 КК України, ґрунтується на специфіці охоронюваних суспільних відносин, що охоплюють раціональне використання, охорону та збереження лісових ресурсів держави. Предмет контрабанди лісоматеріалів та цінних порід дерев є чітко визначеним законодавцем, що дозволяє забезпечити цілеспрямований захист природних ресурсів та екологічних інтересів держави. У свою чергу, контрабанда товарів охоплює широкий спектр цивільно-оборотних об'єктів, де пріоритет надається економічній безпеці та порядку зовнішньоекономічної діяльності. Слід відзначити, що об'єктивна та суб'єктивна сторони зазначених складів мають спільні риси.

Контрабанда підакцизних товарів, передбачена статтею 201-4 КК України, відмежовується від контрабанди товарів насамперед через спеціалізацію предмета посягання та законодавчо визначені порогові значення вартості. Об'єкт охорони статті 201-4 КК України сфокусований на державному контролі за обігом підакцизних товарів та захисті бюджетних надходжень, тоді як статті 201-3 КК України охороняє економічні відносини щодо широкого кола товарів цивільного обороту та митного регулювання. Встановлені законодавцем відмінності у порогових значеннях вартості предметів контрабанди слу-

гують додатковим критерієм диференціації, що дозволяє уникнути подвійної кваліфікації та забезпечити правильне застосування кримінального закону.

Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів, передбачена статтею 305 КК України, відзначається високим рівнем суспільної небезпечності та специфікою об'єкта охорони, спрямованого на захист здоров'я населення та безпечного обігу лікарських засобів. Відмежування від контрабанди товарів здійснюється через характер предмета, об'єкт кримінального правопорушення та законодавчо визначені критерії масштабності, що дозволяє чітко диференціювати кримінальні правопорушення та запобігти колізіям у правозастосуванні.

Таким чином, комплексний аналіз кримінально-правових норм засвідчує, що диференціація контрабанди товарів від суміжних кримінальних правопорушень забезпечується через поєднання кількох критеріїв: специфіка охоронюваних суспільних відносин, характер та категорія предмета посягання, порогові значення масштабності, конструктивні ознаки об'єктивної сторони та особливості суб'єкта. Незважаючи на спільні риси об'єктивної та суб'єктивної сторін, а також суб'єкта, виявлення цих ключових критеріїв сприяє систематизації законодавства, узгодженості судової практики та підвищенню ефективності кримінально-правового регулювання контрабанди в Україні. Науково обґрунтоване визначення меж між різними видами контрабанди сприяє не лише формуванню чітких правових стандартів, але й забезпечує превентивний ефект шляхом підвищення правової визначеності для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та органів державного контролю.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Бабіков Д. В. (2023). Кримінальна відповідальність за незаконне переміщення предметів через митний кордон України: дис. ... д-ра філософії: спец. 081 / ДонДУВС. Кропивницький. 249 с.
2. Вирок Герцаївського районного суду Чернівецької області від 26.01.2026 у справі № 714/1550/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133593609>
3. Вирок Любомльського районного суду Волинської області від 10.03.2026 у справі № 163/327/26. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134701509>
4. Вирок Мостиського районного суду Львівської області від 17.12.2025 у справі № 448/1957/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132647194>

5. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 20.01.2026 у справі № 522/9450/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133526898>
6. Гродецький Ю. В. (2021). Перспективи криміналізації контрабанди товарів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. № 15. С. 150–161. URL: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2021.15.237373>
7. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. (2021). Кримінально-правова заборона щодо контрабанди деревини: сучасний стан і перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2. С. 142–148. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-2/34>
8. Дудоров О., Мовчан Р. (2021). Про перспективи рекриміналізації контрабанди товарів (нотатки на полях президентського законопроекту). *Юридичний вісник України*. № 29, № 30.
9. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. (2024). Рекриміналізація товарної контрабанди і супутні законодавчі новели: критичний аналіз. *Вісник Асоціації кримінального права України*. № 21. С. 165–202. URL: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.21.302903>
10. Забуга Ю. Ю., Михайліченко Т. О. (2021). Окремі аспекти реініціації товарної контрабанди. *Сучасна доктрина кримінального права в правовій системі України: поняття, джерела, значення, проблеми формування*: матер. V Міжнар. наук.-практ. круг. столу. (Харків, 14 трав. 2021 р.). Харків: Право. С. 87–90.
11. Забуга Ю. Ю., Михайліченко Т. О. (2024). Контрабанда «по новому» або аналіз останніх законодавчих змін. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Т. 2, № 81. С. 268–277. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.42>
12. Каменський Д. В. (2023). Контрабанда як протиправне посягання на засади ринкової моделі економіки в Україні: деякі актуальні питання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. № 2(77). С. 155–160. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.26>
13. Курилюк Ю. (2024). Контрабанда як негативний чинник економічної безпеки держави. *Migration & Law*. Vol. 4(6). С. 5–21. URL: <http://doi.org/10.32752/2786-5185-2025-4-6-5-21>
14. Лихова С. (2025). Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації контрабанди. *Migration & Law*. Vol. 5(3). С. 24–36. URL: <http://doi.org/10.32752/2786-5185-2025-5-3-24-36>
15. Назимко Є. С., Данилевська Ю. О., Пономарьова Т. І. (2023). Рекриміналізація товарної контрабанди в світлі законодавчих ініціатив. *Право та державне управління*. № 3. С. 285–290. URL: <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.3.43>
16. Ніколаєнко Т. Б. (2024). Криміналізація контрабанди товарів. *Питання боротьби зі злочинністю*. Вип. 47. С. 96–105. URL: <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2024-47-96>
17. Омельчук О. М. (2025). Криміналізація товарної контрабанди в Україні: правовий аналіз змін до кримінального законодавства та перспективи їх реалізації. *Державна митна політика України: відповідь на глобальні виклики та перспективи міжнародного співробітництва*: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 10 черв. 2025 р.). Хмельницький: ХУУП ім. Л. Юзькова. С. 28–31.

REFERENCES

1. Babikov D. V. (2023). *Kryminalna vidpovidalnist za nezakonne peremishchennya predmetiv cherez mytnyy kordon Ukrainy* [Criminal liability for illegal movement of objects across the customs border of Ukraine]: dissertation ... PhD: spec. 081 / DonSUIA. Kropyvnytskyi. 249 p. [in Ukrainian].
2. Dudorov O. O., Movchan R. O. (2021). *Kryminalno-pravova zaborona shchodo kontrabandy derevyny: suchasnyy stan i perspektvyu* [Criminal law prohibition of timber smuggling:

- current status and prospects]. *Legal Scientific Electronic Journal*. No. 2. pp. 142–148. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-2/34> [in Ukrainian].
3. Dudorov O., Movchan R. (2021). Pro perspektyvy rekryminalizatsiyi kontrabandy tovariv (notatky na polyakh prezident-s'koho zakonoprojektu) [On the prospects for recriminalization of smuggling of goods (marginal notes of the presidential bill)]. *Legal Bulletin of Ukraine*. No. 29, No. 30. [in Ukrainian].
 4. Dudorov O. O., Movchan R. O. (2024). Rekryminalizatsiya tovarnoyi kontrabandy i suputni zakonodavchi novely: krytychnyy analiz [Recriminalization of commodity smuggling and related legislative amendments: critical analysis]. *Herald of the Association of Criminal Law of Ukraine*. No. 21. pp. 165–202. URL: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.21.302903> [in Ukrainian].
 5. Grodetskyi Y. V. (2021). Perspektyvy kryminalizatsiyi kontrabandy tovariv [Prospects for the criminalization of smuggling of goods]. *Herald of the Association of Criminal Law of Ukraine*. No. 15. pp. 150–161. URL: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2021.15.237373> [in Ukrainian].
 6. Kamensky D. V. (2023). Kontrabanda yak protypravne posyahannya na zasady rynkovoyi modeli ekonomiky v Ukrayini: deyaki aktualni pytannya [Smuggling as an unlawful encroachment on the principles of the market model of the economy in Ukraine: some topical issues]. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law*. No. 2(77). pp. 155–160. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.26> [in Ukrainian].
 7. Kurylyuk Y. (2024). Kontrabanda yak nehatyvnyy chynnyk ekonomichnoyi bezpeky derzhavy [Smuggling as a negative factor of the state economic security]. *Migration & Law*. Vol. 4(6). pp. 5–21. URL: <https://doi.org/10.32752/2786-5185-2025-4-6-5-21> [in Ukrainian].
 8. Lykhova S. (2025). Aktualni pytannya kryminalno-pravovoyi kvalifikatsiyi kontrabandy [Current issues of criminal law qualification of smuggling]. *Migration & Law*. Vol. 5(3). pp. 24–36. URL: <http://doi.org/10.32752/2786-5185-2025-5-3-24-36> [in Ukrainian].
 9. Nazimko E. S., Danylevska Yu. O., Ponomareva T. I. (2023). Rekryminalizatsiya tovarnoyi kontrabandy v svitli zakonodavchykh initsiyativ [Recriminalization of commodity smuggling in the light of legislative initiatives]. *Law and public administration*. No. 3. pp. 285–290. URL: <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.3.43> [in Ukrainian].
 10. Nikolayenko T. B. (2024). Kryminalizatsiya kontrabandy tovariv [Criminalization of smuggling of goods]. *Issues of crime prevention*. Vol. 47. pp. 96–105. URL: <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2024-47-96> [in Ukrainian].
 11. Omelchuk O. M. (2025). Kryminalizatsiya tovarnoyi kontrabandy v Ukrayini: pravovyy analiz zmin do kryminalnoho zakonodavstva ta perspektyvy yikh realizatsiyi [Criminalization of commodity smuggling in Ukraine: legal analysis of changes to criminal legislation and prospects for their implementation]. *Derzhavna mytna polityka Ukrayiny: vidpovid' na hlobal'ni vyklyky ta perspektyvy mizhnarodnoho spivrobitnytstva* [State customs policy of Ukraine: response to global challenges and prospects for international cooperation]: collected materials of the International Scientific and Practical Conference (Khmelnyskyi, June 10, 2025). Khmelnytskyi. pp. 28–31. [in Ukrainian].
 12. Verdict of the Herzaiivsky District Court of Chernivtsi Oblast dated January 26, 2026, in Case No. 714/1550/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133593609> [in Ukrainian].
 13. Verdict of the Lyuboml District Court of Volyn Oblast dated March 10, 2026, in Case No. 163/327/26. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134701509> [in Ukrainian].
 14. Verdict of the Mostyska District Court of Lviv Oblast dated December 17, 2025, in Case No. 448/1957/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132647194> [in Ukrainian].
 15. Verdict of the Primorsky District Court of Odessa dated January 20, 2026, in Case No. 522/9450/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133526898> [in Ukrainian].

16. Zabuga Y. Y., Mykhailichenko T. O. (2021). Okremi aspekty reanimatsiyi tovarnoyi kontrabandy [Some aspects of resuscitation of commodity smuggling]. *Suchasna doktryna kryminalnoho prava v pravoviy systemi Ukrayiny: ponyattya, dzherela, znachennya, problemy formuvannya* [Modern doctrine of criminal law in the legal system of Ukraine: concepts, sources, meanings, problems of formation]: materials of the V International Scientific and Practical Round Table. (Kharkiv, May 14, 2021). Kharkiv: Law. pp. 87–90. [in Ukrainian].
17. Zabuga Y. Y., Mykhailichenko T. O. (2024). Kontrabanda «po novomu» abo analiz ostannikh zakonodavchyykh zmin [Smuggling “in a new way” or an analysis of recent legislative changes]. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law*. Vol. 2(81). pp. 268–277. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.42> [in Ukrainian].

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ МІГРАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ: ПРОБЛЕМИ ЛЕГІТИМНОСТІ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

DIGITAL TECHNOLOGIES IN MIGRATION MANAGEMENT: ISSUES OF LEGITIMACY AND THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS

Олеся Андрущенко¹

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (вул. Григорія Сковороди, 77, м. Харків, Україна, 61024)

Olesia Andrushchenko

Yaroslav Mudryi National Law University (77, Hryhoriya Skovorody Str., Kharkiv, Ukraine, 61024)

Отримано: 26.03.2026. Затверджено: 27.04.2026. Опубліковано: 29.04.2026.

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено комплексне теоретико-правове дослідження використання цифрових технологій у сфері управління міграційними процесами в умовах сучасної трансформації публічного управління. Обґрунтовано, що цифровізація, охоплюючи електронну ідентифікацію, публічні електронні реєстри, мобільні цифрові рішення та системи штучного інтелекту, істотно підвищує ефективність, оперативність і доступність адміністративних послуг, водночас трансформуючи зміст реалізації прав і свобод людини. Встановлено, що поряд із позитивними ефектами цифрових інновацій виникає комплекс правових та етичних викликів, зокрема ризики порушення права на приватність, дискримінації внаслідок алгоритмічних рішень, недостатньої прозорості функціонування цифрових систем і обмежених можливостей їх оскарження. Проаналізовано міжнародно-правові та національні стандарти регулювання цифрових технологій у міграційній сфері, зокрема акти у сфері прав людини та захисту персональних даних, що формують основу

¹ PhD у галузі права; orcid 0009-0004-1759-1166; e-mail: olesya15071999@gmail.com

легітимного використання цифрових інструментів. Доведено, що ефективність цифровізації значною мірою залежить від належної правової легітимації, яка передбачає відповідність принципам верховенства права, пропорційності, недискримінації та забезпечення належного балансу між інтересами державної безпеки і правами людини. Особливу увагу приділено проблемі легітимності цифрових рішень у публічному управлінні, яка визначається не лише формальною законністю, а й рівнем довіри до державних інституцій, прозорістю алгоритмічних процесів та інклюзивністю цифрових сервісів. Визначено, що використання штучного інтелекту у сфері міграції потребує впровадження ефективних механізмів контролю, підзвітності та можливості оскарження рішень, прийнятих автоматизованими системами. Узагальнено, що цифровізація міграційного управління має амбівалентний характер, поєднуючи потенціал розширення доступу до прав і послуг із ризиками надмірного контролю та втручання у приватне життя. Обґрунтовано необхідність формування комплексного, міждисциплінарного та людиноцентричного підходу до розвитку цифрових рішень у міграційній сфері, який забезпечує інтеграцію технологічних інновацій із правовими та етичними стандартами, що є ключовою умовою забезпечення їх легітимності та ефективності.

Ключові слова: цифровізація; міграційна політика; електронна ідентифікація; легітимність; публічне управління; права людини.

ABSTRACT

The article presents a comprehensive theoretical and legal study of the use of digital technologies in the management of migration processes within the context of the contemporary transformation of public administration. It substantiates that digitalization — encompassing electronic identification, public electronic registries, mobile digital solutions, and artificial intelligence systems — significantly enhances the efficiency, responsiveness, and accessibility of administrative services, while simultaneously transforming the substance of the realization of human rights and freedoms. It is established that, alongside the positive effects of digital innovations, a complex set of legal and ethical challenges emerges, including risks of violations of the right to privacy, discrimination resulting from algorithmic decision-making, insufficient transparency of digital systems, and limited possibilities for contesting such decisions. The study analyzes international and national legal standards governing digital technologies in the field of migration, in particular human rights instruments and data protection regulations that constitute the foundation for the legitimate use of digital tools. It is demonstrated that the effectiveness of digitalization largely depends on proper legal legitimation, which requires compliance with the principles of the rule of law, proportionality, non-discrimination, and the maintenance of an appropriate balance between state security interests and human rights. Particular attention is devoted to the issue of the legitimacy of digital decision-making in public administration, which is determined not only by formal legality but also by the level of trust in public institutions, the transparency of algorithmic processes, and the inclusiveness of digital services. It is argued that the use of artificial intelligence in the migration domain necessitates the introduction of effective mechanisms of oversight, accountability, and the possibility to challenge decisions adopted by automated systems. It is concluded that the digitalization of migration governance has an ambivalent nature, combining the potential to expand access to rights and services with the risks of excessive control and intrusion into private life. The necessity of developing a comprehensive, interdisciplinary, and human-centered approach to digital solutions in the migration field is substantiated, ensuring the integration of technological innovation with legal and ethical standards as a key prerequisite for their legitimacy and effectiveness.

Key words: digitalization; migration policy; electronic identification; legitimacy; public administration; human rights.

I. ВСТУП

Стрімка цифровізація публічного управління, зокрема у сфері міграції, зумовлює докорінну трансформацію механізмів реалізації державної політики та правового статусу людини. Впровадження електронної ідентифікації, публічних реєстрів, мобільних цифрових рішень і систем штучного інтелекту істотно підвищує ефективність управління міграційними процесами, однак водночас породжує комплекс нових правових, етичних і інституційних викликів. Насамперед ідеться про ризики порушення права на приватність, дискримінації внаслідок алгоритмічних рішень, недостатньої прозорості цифрових систем та обмежених можливостей оскарження таких рішень.

Особливої гостроти проблема набуває у зв'язку з тим, що існуюча нормативно-правова база, як на міжнародному, так і на національному рівнях, часто не встигає за темпами технологічного розвитку, що призводить до виникнення прогалин у правовому регулюванні використання цифрових інструментів у міграційній сфері, що ставить під сумнів легітимність відповідних управлінських рішень, рівень довіри до державних інституцій та ефективність забезпечення прав і свобод людини.

Сучасні наукові дослідження засвідчують зростаючий інтерес до проблематики цифровізації та її впливу на права людини, зокрема у сфері міграції. А. Лабик акцентує увагу на трансформації міжнародного права прав людини під впливом цифровізації. Питання реалізації та захисту прав людини в умовах цифрової трансформації розкрито у дослідженнях Є. Литвиненка, М. Скоблика, Ф. Шульженка та О. Гришка, які підкреслюють зміну природи прав у цифровому середовищі. У контексті міграційного управління В. Політанський, А.-М. Рьонш, А. Тріандафілліду, М. Неделку та І. Сойсюрін аналізують вплив цифрових технологій, включаючи штучний інтелект, на ефективність контролю та ризики дискримінації й надмірного нагляду. Попри значний науковий доробок, недостатньо дослідженими залишаються питання легітимності, етичності та забезпечення балансу

між ефективністю цифрового управління і гарантіями прав людини, що зумовлює актуальність подальших досліджень.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою статті є комплексне теоретико-правове дослідження використання цифрових технологій у сфері міграції, зокрема визначення їх впливу на реалізацію прав і свобод людини, а також обґрунтування правових, інституційних і етичних засад забезпечення їх легітимного застосування в умовах цифрової трансформації публічного управління.

Методологічну основу статті становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукових досліджень, що забезпечують комплексне дослідження цифровізації міграційної сфери. Зокрема, застосовано загальнологічні методи аналізу та синтезу, які дозволили розчленувати досліджуване явище на окремі складові (цифрові технології, правове регулювання, ризики для прав людини) та об'єднати їх у цілісну концепцію функціонування цифрового міграційного процесу. Індуктивний метод використано для узагальнення окремих наукових підходів і практик застосування цифрових технологій, тоді як дедукція забезпечила можливість переходу від загальних теоретико-правових положень до аналізу конкретних механізмів їх реалізації. Методи абстрагування та конкретизації сприяли виокремленню суттєвих характеристик цифрових прав і водночас їх уточненню у контексті міграційних процесів.

Серед спеціальних методів наукових досліджень ключове значення мав формально-юридичний метод, який дав змогу дослідити нормативно-правову базу, зокрема структуру, зміст і взаємозв'язок правових норм, що регулюють використання цифрових технологій у сфері міграції. Порівняльно-правовий метод застосовано для зіставлення національного законодавства з міжнародними та європейськими стандартами, що дало змогу виявити спільні риси та відмінності у правовому регулюванні. Логіко-юридичний метод забезпечив внутрішню узгодженість дослідження та аналіз правових конструкцій з позицій формальної логіки. Додатково використано метод узагальнення й елементи аналогії для формулювання висновків щодо тенденцій розвитку правового регулювання цифровізації міграційних процесів.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Теоретико-правові засади використання цифрових технологій у сфері міграції формуються на перетині законодавства та новітніх концепцій цифровізації, які істотно трансформують підходи до управління мобільністю населення. У сучасних умовах цифрові технології перестають бути лише інструментом адміністративного забезпечення міграційної політики, натомість вони стають структурним елементом механізму реалізації та, водночас, обмеження прав і свобод людини. Саме тому їх застосування потребує чіткої правової легітимації, заснованої на базових принципах прав людини, закріплених у міжнародних актах та національному законодавстві.

Фундаментальним джерелом, що визначає універсальні стандарти прав людини, є Загальна декларація прав людини 1948 р.¹, яка проголошує невід'ємність гідності кожної особи та рівність усіх людей у своїх правах. Декларація закріплює такі ключові права, як право на свободу пересування, право шукати притулок, право на приватність та захист від свавільного втручання у особисте життя, що є безпосередньо релевантними у контексті цифровізації міграційних процесів.

Подальший розвиток міжнародно-правових стандартів відбувається у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р.², який деталізує гарантії права на свободу та особисту недоторканність, свободу пересування, а також право на захист від незаконного чи довільного втручання у приватне життя. У контексті цифрових технологій ці норми є критично важливими, адже держави, впроваджуючи цифрові інструменти контролю за міграцією, повинні забезпечити, щоб будь-яке втручання у приватність було законним, необхідним і пропорційним. Водночас Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.³ підкреслює значення доступу до соціальних благ, включаючи охорону здоров'я, освіту та гідні умови життя, що також можуть забезпечуватися через цифрові платформи для мігрантів.

¹ Universal Declaration of Human Rights (1948). URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

² International Covenant on Civil and Political Rights (1966). URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>

³ Там само.

На національному рівні ключову роль відіграє Конституція України¹, яка закріплює права і свободи людини як найвищу соціальну цінність та визначає обов'язок держави їх утверджувати і забезпечувати. Конституційні гарантії права на приватність, свободу пересування, захист персональних даних та заборону дискримінації формують правову основу для впровадження цифрових технологій у сфері міграції. Однак, цифровізація державного управління вимагає переосмислення традиційних підходів до реалізації цих прав, оскільки виникають нові форми втручання, пов'язані з автоматизованими рішеннями, електронною ідентифікацією та цифровим профілюванням осіб.

Сучасна правова наука активно розвиває концептуальні підходи до осмислення впливу цифровізації на права людини. Так, І. Захарчук підкреслює, що розвиток цифрових технологій обумовлює появу нових правових категорій, таких як право на захист персональних даних, право на цифрову безпеку та право на доступ до інформації, які стають невід'ємною частиною сучасного правового статусу людини². У сфері міграції ці права набувають особливого значення, оскільки мігранти часто є більш вразливими до цифрового контролю та обмежень.

А. Лабик акцентує увагу на трансформації міжнародного права прав людини в умовах цифровізації, зазначаючи, що традиційні правові механізми потребують адаптації до нових технологічних реалій³, що проявляється у необхідності розробки нових стандартів регулювання обробки даних, використання штучного інтелекту та автоматизованих систем прийняття рішень у міграційній політиці.

У свою чергу, Ф. Шульженко та О. Гришко підкреслюють, що цифрова трансформація суспільства змінює саму природу прав людини, оскільки виникає новий вимір їх реалізації — цифровий простір, у якому права можуть як розширюватися, так і обмежуватися⁴. У кон-

¹ Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (1996). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>

² Захарчук І. В. (2025). Міжнародне право в умовах цифровізації: становлення четвертого покоління прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Т. 3, № 5. pp. 353–359. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.52>

³ Лабик А. Р. (2025). Міжнародне право прав людини в умовах цифровізації: аналіз ключових понять. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Т. 3, № 6. pp. 429–433. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.65>

⁴ Шульженко Ф. П., Гришко О. М. (2021). Права людини в умовах цифрової трансформації суспільства: теоретико-правовий аналіз. *Київський часопис права*. № 1. С. 5–10. URL:

тексті міграції це означає, що контроль за переміщенням осіб, управління потоками біженців та надання адміністративних послуг дедалі більше здійснюються через цифрові системи, що потребує чіткої правової регламентації та дотримання принципу верховенства права.

Цифровізація у сфері міграції передбачає перехід від традиційних паперових процедур до інтегрованих електронних систем, що забезпечують ідентифікацію осіб, обробку даних, аналіз міграційних потоків та прийняття управлінських рішень у режимі реального часу. У цьому контексті ключове значення мають електронна ідентифікація, цифрові реєстри, мобільні технології, а також системи штучного інтелекту, які формують нову архітектуру міграційного governance.

Одним із базових інструментів є системи електронної ідентифікації, правові засади яких у Європейському Союзі визначені Регламентом (ЄС) 910/2014 (eIDAS)¹. Зазначений акт встановлює єдині стандарти електронної ідентифікації та довірчих послуг, що дає змогу забезпечити взаємне визнання електронних ідентифікаційних засобів між державами та створює передумови для транскордонного надання адміністративних послуг. У сфері міграції це означає можливість безпечної ідентифікації мігрантів, спрощення процедур надання притулку, оформлення документів та доступу до соціальних сервісів. Подальший розвиток цієї системи закріплено у Регламенті (ЄС) 2024/1183², який формує Європейську рамку цифрової ідентичності, орієнтовану на створення універсального цифрового гаманця особи. Такий підхід дозволяє мігрантам зберігати свої персональні дані, документи та підтвердження статусу в цифровому форматі, що підвищує мобільність та зменшує адміністративні бар'єри.

Важливу роль відіграють також мобільні та електронні ідентифікаційні рішення, які забезпечують доступ до послуг навіть у нестабільних або кризових умовах. Як зазначається у дослідженні Європейської Комісії, мобільна ідентифікація дозволяє оперативно реєструвати

<https://doi.org/10.32782/klij/2021.1.1>

¹ Regulation (EU) No 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/910/oj>

² Regulation (EU) 2024/1183 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 amending Regulation (EU) No 910/2014 as regards establishing the European Digital Identity Framework. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1183/oj>

мігрантів, надавати їм доступ до базових послуг та здійснювати моніторинг їхнього правового статусу¹, що особливо актуально у випадках масових переміщень населення, коли традиційні інституційні механізми не спроможні швидко обробляти великі обсяги інформації.

Іншим ключовим елементом цифрової інфраструктури є публічні електронні реєстри, які забезпечують систематизацію, зберігання та обмін даними про мігрантів. В Україні правові засади функціонування таких реєстрів визначені Законом України «Про публічні електронні реєстри»², який встановлює принципи їх створення, ведення та взаємодії. Використання реєстрів дає змогу забезпечити прозорість управлінських процесів, підвищити ефективність державного контролю та мінімізувати ризики дублювання або втрати інформації.

Особливе місце серед цифрових інструментів займають технології штучного інтелекту, які використовуються для аналізу великих даних, прогнозування міграційних потоків та автоматизації прийняття рішень. За результатами систематичного огляду, проведеного А.-М. Рьонш, штучний інтелект застосовується для оцінки ризиків, виявлення шахрайства, аналізу поведінкових моделей та підтримки адміністративних процедур³, що дозволяє державам більш ефективно управляти міграційними процесами, однак одночасно породжує питання щодо прозорості алгоритмів, можливих упереджень та відповідальності за прийняті рішення.

Методологічні підходи до дослідження використання цифрових технологій у міграційній сфері також свідчать про їхню комплексність та міждисциплінарний характер. Як зазначають Л. Налбандян та Н. Дрехер, сучасні дослідження поєднують правові, соціальні та технологічні аспекти, що дає змогу більш повно оцінити вплив цифровізації на міграційні процеси⁴.

¹ European Commission (2019). How mobile and electronic identification can help manage migration. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/how-mobile-and-electronic-identification-can-help-manage-migration>

² Про публічні електронні реєстри: Закон України від 18.11.2021 № 1907-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907-20>

³ Rönsch A.-M. (2024). The use of artificial intelligence in migration management: A systematic literature review. *SSRN Electronic Journal*. URL: <https://ssrn.com/abstract=4953245>

⁴ Nalbandian L. N., Dreher N. D. (2023). Current methodological approaches in studying the use of advanced digital technologies in migration management. *Frontiers in Human Dynamics*. Vol. 5. Art. 1238605. URL: <https://doi.org/10.3389/fhumd.2023.1238605>

Водночас логічним продовженням аналізу ефективності та функціональних можливостей цифрових інструментів є звернення до питання їх легітимності, оскільки саме вона визначає рівень суспільного прийняття та довіри до впроваджуваних рішень у сфері публічного управління.

Цифрові системи управління міграційними процесами, з одного боку, сприяють підвищенню ефективності, швидкості та точності прийняття рішень, а з іншого — ставлять під сумнів традиційні механізми демократичної легітимації, що ґрунтуються на прозорості, підзвітності та довірі. У цьому контексті легітимність цифрових рішень визначається не лише їхньою законністю, але й сприйняттям з боку суспільства та відповідністю принципам належного врядування.

Однією з основних передумов легітимності є наявність чіткої нормативно-правової бази, яка регулює застосування цифрових технологій у сфері міграції. В Україні таку основу формує, зокрема, Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»¹, який визначає права, обов'язки та гарантії для такої категорії осіб. Однак в умовах цифровізації виникає необхідність адаптації цього законодавства до нових реалій, пов'язаних із використанням електронних сервісів, автоматизованих систем прийняття рішень та цифрових профілів мігрантів. Відсутність належної регламентації або її відставання від технологічного розвитку може призводити до ситуацій, коли цифрові рішення формально є законними, але фактично не відповідають принципам справедливості та правової визначеності.

Суттєвим аспектом легітимності є також питання довіри до державних інституцій, які впроваджують цифрові технології. Як зазначається у Migration Whitepaper Європейської Комісії, нові цифрові сервіси для мігрантів повинні будуватися на принципах орієнтації на користувача, прозорості та інклюзивності, що сприяє формуванню довіри та підвищенню ефективності політики². Якщо ж цифрові інструменти сприймаються як засіб надмірного контролю або дискримінації, це

¹ Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

² European Commission (2021). Migration Whitepaper: A new approach to digital services for migrants. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/migration-whitepaper-new-approach-digital-services-migrants>

може призвести до зниження рівня довіри, що, у свою чергу, ускладнює реалізацію міграційної політики та підриває її легітимність.

У сучасних умовах цифровізації особливого значення набуває концепція *governance*, яка передбачає багаторівневе та багатосуб'єктне управління міграційними процесами. А. Триандафілідду підкреслює, що у глобалізованому та цифровому світі міграційне управління виходить за межі національних держав і включає міжнародні організації, приватний сектор та громадянське суспільство¹.

С. Рахманов зазначає, що перехід до цифрової економіки супроводжується активним впровадженням інформаційних технологій у державне управління, що змінює традиційні підходи до прийняття рішень². За таких умов виникає питання відповідальності за результати діяльності алгоритмів, а також необхідності забезпечення їх прозорості та підконтрольності. Якщо особа не розуміє, яким чином було прийнято рішення щодо її правового статусу або доступу до послуг, це може підірвати довіру до системи в цілому.

Адміністративно-правовий аспект легітимності цифрових рішень також пов'язаний із забезпеченням принципів верховенства права, пропорційності та недискримінації. В. Політанський наголошує, що цифровізація публічного адміністрування у сфері міграції повинна супроводжуватися належними гарантіями прав людини та ефективними механізмами контролю³, що передбачає, зокрема, можливість оскарження рішень, прийнятих із використанням цифрових технологій, доступ до інформації про їх функціонування та забезпечення незалежного нагляду.

Однак, попри очевидні переваги у вигляді підвищення ефективності та оперативності управлінських процесів, цифровізація міграційного контролю водночас породжує комплекс суттєвих ризиків для

¹ Triandafyllidou A. (2025). Migration governance in a globalising and digitalising world. *Comparative Migration Studies*. Vol. 13, Art. 40. URL: <https://doi.org/10.1186/s40878-025-00460-0>

² Rakhmanov S. (2024). Migration processes in the conditions of transition to the digital economy. *International Journal of Law and Criminology*. Vol. 4(1). pp. 50–56. URL: <https://doi.org/10.37547/ijlc/Volume04Issue01-10>

³ Політанський В. С. (2025). Адміністративно-правове регулювання транскордонних міграційних процесів в умовах цифровізації публічного адміністрування та забезпечення прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Т. 3, № 87. pp. 120–125. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.3.17>

прав і свобод людини, які потребують ґрунтовного правового осмислення. У центрі цих ризиків перебуває проблема обробки персональних даних, яка набуває особливої гостроти у контексті міграційних процесів, оскільки мігранти, біженці та особи без громадянства часто є вразливими категоріями населення і можуть не мати достатніх механізмів захисту своїх прав.

Одним із ключових викликів є ризик порушення права на приватність через масове збирання, зберігання та аналіз персональних даних. У практиці міграційного контролю активно використовуються біометричні дані, цифрові ідентифікатори, інформація про переміщення та соціальні зв'язки осіб, що створює передумови для формування детальних цифрових профілів. Відповідно до принципів захисту даних, сформульованих Міжнародною організацією з міграції, обробка таких даних повинна здійснюватися на засадах законності, пропорційності, мінімізації та обмеження мети¹. Однак на практиці ці принципи не завжди дотримуються, особливо у кризових ситуаціях, коли держави прагнуть швидко реагувати на міграційні виклики.

Значну роль у встановленні стандартів захисту персональних даних відіграє Загальний регламент про захист даних (GDPR)², який визначає жорсткі вимоги до обробки інформації, включаючи необхідність отримання згоди суб'єкта даних, забезпечення прозорості та надання права на доступ і виправлення інформації. У контексті міграційного контролю дотримання цих вимог є складним, оскільки часто виникає конфлікт між інтересами державної безпеки та правами особи, що створює ризик надмірного втручання у приватне життя, особливо коли дані використовуються для автоматизованого прийняття рішень.

На національному рівні в Україні питання захисту персональних даних регулюється Законом України «Про захист персональних даних»³, який встановлює основні принципи їх обробки, включаючи законність, цільове призначення та захист від несанкціонованого доступу.

¹ IOM (2023). IOM Data Protection Principles. URL: <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/documents/2023-08/iom-dp-principles-en.pdf>

² Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>

³ Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>

Проте в умовах цифровізації міграційного контролю виникає необхідність посилення механізмів реалізації цього закону, зокрема щодо контролю за діяльністю державних органів та забезпечення ефективного захисту прав суб'єктів даних.

Як зазначає М. Айрапетов, відсутність належного нормативного регулювання цифрових прав створює ситуацію, коли новітні технології випереджають правову систему, що призводить до виникнення «правового вакууму» у сфері захисту прав людини¹. Є. Литвиненко і М. Скоблик підкреслюють, що цифрова трансформація створює нові виклики для забезпечення прав людини, оскільки розширює можливості втручання у приватне життя та вимагає нових підходів до правового регулювання². У цьому контексті важливо забезпечити баланс між потребами безпеки та захистом прав людини, щоб уникнути надмірного контролю та зловживань.

Можна констатувати, що цифровізація міграційного контролю супроводжується низкою ризиків для прав і свобод людини, серед яких ключовими є порушення права на приватність, дискримінація, надмірний контроль та недостатня прозорість, а їх мінімізація потребує комплексного підходу, що включає вдосконалення правового регулювання, забезпечення ефективного нагляду та впровадження принципів етичного використання цифрових технологій. Лише за умови дотримання цих вимог цифрові інструменти можуть стати не загрозою, а засобом забезпечення прав людини у сфері міграції.

З огляду на це, проблематика ризиків і гарантій у сфері цифрового міграційного контролю безпосередньо підводить до ширшого — етичного — виміру використання таких технологій, оскільки саме етичні принципи визначають допустимі межі втручання держави та формують підґрунтя для збалансування інтересів безпеки і прав людини.

Держави, впроваджуючи цифрові інструменти контролю, часто обґрунтовують це необхідністю запобігання нелегальній міграції, боротьби з транснаціональною злочинністю та забезпечення гро-

¹ Айрапетов М. А. (2025). Цифрові права і свободи людини. Реальність без належного унормування. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* № 1(65). pp. 132–134. URL: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2025.1\(65\).332569](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2025.1(65).332569)

² Литвиненко Є. В., Скоблик М. О. (2024). Особливості забезпечення прав людини в умовах цифрової трансформації. *Аналітично-порівняльне правознавство.* № 3. pp. 370–371. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.63>

мадського порядку. Проте, як зазначають Л. Манан, Саджад і Д. Закір, цифровий нагляд у сфері міграції створює серйозні етичні дилеми, оскільки межа між легітимним контролем і надмірним втручанням у життя людини часто є розмитою¹. У цьому контексті важливим є застосування принципу пропорційності, який вимагає, щоб будь-яке обмеження прав було необхідним і мінімально достатнім для досягнення легітимної мети.

Іншим важливим аспектом є так званий «парадокс розширення можливостей і контролю», який виникає внаслідок використання цифрових технологій. З одного боку, цифрові інструменти можуть сприяти інтеграції мігрантів, забезпечувати доступ до інформації, послуг та правового захисту. З іншого боку, ті самі технології можуть використовуватися для посилення контролю, обмеження мобільності та створення нових форм залежності від державних систем. М. Неделку та І. Соїсюрін підкреслюють, що цифрові технології одночасно виконують функції емансипації та контролю, формуючи складну взаємодію між можливостями та обмеженнями для мігрантів², що ставить питання про необхідність етичного дизайну цифрових систем, який би враховував інтереси користувачів та запобігав зловживанням.

Важливим елементом етичного виміру є також визнання та розвиток цифрових прав людини як складової сучасного правового статусу особи. К. Калаченкова і Т. Михайліна зазначають, що цифрові права поступово стають невід'ємною частиною системи прав людини, однак їх правове закріплення та реалізація залишаються недостатньо розвиненими³. У сфері міграції це означає, що особи повинні мати не лише формальний доступ до цифрових сервісів, але й реальні гарантії захисту своїх даних, права на інформацію, а також можливість контролювати використання своїх цифрових ідентичностей.

¹ Manan L., Sajjad, Zakir D. M. (2025). Digital surveillance, migration control, and human rights: Ethical dilemmas in the use of technology to govern human mobility. *Inverge Journal of Social Sciences*. Vol. 4(3). pp. 322–325. URL: <https://doi.org/10.63544/ijss.v4i3.170>

² Nedelcu M., Soysüren I. (2022). Precarious migrants, migration regimes and digital technologies: The empowerment-control nexus. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Vol. 48(8). pp. 1821–1837. URL: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1796263>

³ Калаченкова К., Михайліна Т. (2023). Роль цифрових прав у стабільному розвитку сучасних держав: проблеми визнання та легалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Т. 1, № 75. pp. 93–95. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.1.15>

Таким чином, проаналізовані підходи свідчать, що цифрові технології поступово інтегруються у всі рівні управління міграційними процесами, змінюючи механізми реалізації прав людини, характер державного контролю та логіку взаємодії між суб'єктами публічного управління.

Виявлені суперечності між ефективністю цифрових рішень і необхідністю забезпечення правових гарантій, легітимності та етичності їх застосування підтверджують, що подальший розвиток цієї сфери потребує узгодження технологічного прогресу з принципами верховенства права, прав людини та належного врядування, що зумовлює необхідність переходу до системного та збалансованого підходу у формуванні міграційної політики в умовах цифрової трансформації.

IV. ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження встановлено, що цифровізація міграційної політики є складним і багатовимірним процесом, який суттєво трансформує як механізми державного управління, так і зміст реалізації прав і свобод людини. Цифрові технології, зокрема електронна ідентифікація, публічні реєстри, мобільні рішення та системи штучного інтелекту, формують нову архітектуру міграційного *governance*, сприяючи підвищенню ефективності, оперативності та доступності адміністративних послуг. Водночас їх впровадження актуалізує низку правових та етичних викликів, пов'язаних із захистом персональних даних, забезпеченням приватності, недискримінації та прозорості прийняття рішень.

Ключовою умовою ефективного використання цифрових технологій у сфері міграції є їх належна правова легітимація, яка має ґрунтуватися на міжнародних стандартах прав людини, конституційних гарантіях та принципах верховенства права. Особливого значення набуває забезпечення довіри до цифрових інструментів через прозорість їх функціонування, підзвітність державних інституцій та наявність ефективних механізмів оскарження рішень, прийнятих із застосуванням автоматизованих систем.

Отже, подальший розвиток цифровізації у сфері міграції має здійснюватися на засадах комплексного, міждисциплінарного та людиноцентричного підходу, який забезпечує інтеграцію технологічних інновацій із правовими та етичними стандартами, що є необхідною

умовою формування ефективної, справедливої та легітимної міграційної політики в умовах сучасних глобальних трансформацій.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Айрапетов М. А. (2025). Цифрові права і свободи людини. Реальність без належного унормування. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* № 1(65). pp. 132–134. URL: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2025.1\(65\).332569](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2025.1(65).332569)
2. Захарчук І. В. (2025). Міжнародне право в умовах цифровізації: становлення четвертого покоління прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство.* Т. 3, № 5. pp. 353–359. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.52>
3. Калаченкова К., Михайліна Т. (2023). Роль цифрових прав у стабільному розвитку сучасних держав: проблеми визнання та легалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* Т. 1, № 75. pp. 93–95. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.1.15>
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (1996). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
5. Лабик А. Р. (2025). Міжнародне право прав людини в умовах цифровізації: аналіз ключових понять. *Аналітично-порівняльне правознавство.* Т. 3, № 6. pp. 429–433. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.65>
6. Литвиненко Є. В., Скоблик М. О. (2024). Особливості забезпечення прав людини в умовах цифрової трансформації. *Аналітично-порівняльне правознавство.* № 3. С. 370–371. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.63>
7. Політанський В. С. (2025). Адміністративно-правове регулювання транскордонних міграційних процесів в умовах цифровізації публічного адміністрування та забезпечення прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* Т. 3, № 87. pp. 120–125. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.3.17>
8. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
9. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>
10. Про публічні електронні реєстри: Закон України від 18.11.2021 № 1907-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907-20>
11. Шульженко Ф. П., Гришко О. М. (2021). Права людини в умовах цифрової трансформації суспільства: теоретико-правовий аналіз. *Київський часопис права.* № 1. С. 5–10. URL: <https://doi.org/10.32782/klj/2021.1.1>
12. European Commission (2019). How mobile and electronic identification can help manage migration. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/how-mobile-and-electronic-identification-can-help-manage-migration>
13. European Commission (2021). Migration Whitepaper: A new approach to digital services for migrants. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/migration-whitepaper-new-approach-digital-services-migrants>
14. International Covenant on Civil and Political Rights (1966). URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>
15. IOM (2023). IOM Data Protection Principles. URL: <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/documents/2023-08/iom-dp-principles-en.pdf>

16. Manan L., Sajjad, Zakir D. M. (2025). Digital surveillance, migration control, and human rights: Ethical dilemmas in the use of technology to govern human mobility. *Inverge Journal of Social Sciences*. Vol. 4(3). pp. 322–325. URL: <https://doi.org/10.63544/ijss.v4i3.170>
17. Nalbandian L. N., Dreher N. D. (2023). Current methodological approaches in studying the use of advanced digital technologies in migration management. *Frontiers in Human Dynamics*. Vol. 5. Art. 1238605. URL: <https://doi.org/10.3389/fhumd.2023.1238605>
18. Nedelcu M., Soysüren I. (2022). Precarious migrants, migration regimes and digital technologies: The empowerment-control nexus. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Vol. 48(8). pp. 1821-1837. URL: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1796263>
19. Rakhmanov S. (2024). Migration processes in the conditions of transition to the digital economy. *International Journal of Law and Criminology*. Vol. 4(1). pp. 50–56. URL: <https://doi.org/10.37547/ijlc/Volume04Issue01-10>
20. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>
21. Regulation (EU) 2024/1183 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 amending Regulation (EU) No 910/2014 as regards establishing the European Digital Identity Framework. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1183/oj>
22. Regulation (EU) 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/910/oj>
23. Rönsch A.-M. (2024). The use of artificial intelligence in migration management: A systematic literature review. *SSRN Electronic Journal*. URL: <https://ssrn.com/abstract=4953245>
24. Triandafyllidou A. (2025). Migration governance in a globalising and digitalising world. *Comparative Migration Studies*. Vol. 13, Art. 40. URL: <https://doi.org/10.1186/s40878-025-00460-0>
25. Universal Declaration of Human Rights (1948). URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

REFERENCES

1. Airapetov M. A. (2025). Tsyfrovii prava i svobody lyudyny. Realnist bez nalezhnoho unormuvannya [Digital rights and human freedoms. Reality without proper normalization]. *Bulletin of NTUU "KPI". Political science. Sociology. Law*. No. 1(65). pp. 132–134. URL: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2025.1\(65\).332569](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2025.1(65).332569) [in Ukrainian].
2. Constitution of Ukraine of June 28, 1996 No. 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> [in Ukrainian].
3. European Commission (2019). How mobile and electronic identification can help manage migration. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/how-mobile-and-electronic-identification-can-help-manage-migration>
4. European Commission (2021). Migration Whitepaper: A new approach to digital services for migrants. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/migration-whitepaper-new-approach-digital-services-migrants>
5. International Covenant on Civil and Political Rights (1966). URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>
6. IOM (2023). IOM Data Protection Principles. URL: <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/documents/2023-08/iom-dp-principles-en.pdf>

7. Kalachenkova K., Mykhailina T. (2023). Rol tsyfrovyykh prav u stabilnomu rozvytku suchasnykh derzhav: problemy vyznannya ta lehalizatsiyi [The role of digital rights in the stable development of modern states: problems of recognition and legalization]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*. Vol. 1, No. 75. pp. 93–95. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.1.15> [in Ukrainian].
8. Labyk A. R. (2025). Mizhnarodne pravo prav lyudyny v umovakh tsyfrovizatsiyi: analiz klyuchovykh ponyat [International human rights law in the context of digitalization: analysis of key concepts]. *Analytical and comparative law*. Vol. 3, No. 6. pp. 429–433. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.65> [in Ukrainian].
9. Litvinenko E. V., Skoblik M. O. (2024). Osoblyvosti zabezpechennya prav lyudyny v umovakh tsyfrovoyi transformatsiyi [Peculiarities of ensuring human rights in the conditions of digital transformation]. *Analytical and comparative law*. No. 3. pp. 370–371. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.63> [in Ukrainian].
10. Manan L., Sajjad, Zakir D. M. (2025). Digital surveillance, migration control, and human rights: Ethical dilemmas in the use of technology to govern human mobility. *Inverge Journal of Social Sciences*. Vol. 4(3). pp. 322–325. URL: <https://doi.org/10.63544/ijss.v4i3.170>
11. Nalbandian L. N., Dreher N. D. (2023). Current methodological approaches in studying the use of advanced digital technologies in migration management. *Frontiers in Human Dynamics*. Vol. 5. Art. 1238605. URL: <https://doi.org/10.3389/fhumd.2023.1238605>
12. Nedelcu M., Soysüren I. (2022). Precarious migrants, migration regimes and digital technologies: The empowerment-control nexus. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Vol. 48(8). pp. 1821–1837. URL: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1796263>
13. On the Legal Status of Foreigners and Stateless Persons: Law of Ukraine No. 3773-VI of September 22, 2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17> [in Ukrainian].
14. On the Protection of Personal Data: Law of Ukraine No. 2297-VI of June 1, 2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17> [in Ukrainian].
15. On Public Electronic Registers: Law of Ukraine No. 1907-IX of November 18, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907-20> [in Ukrainian].
16. Politanskyi V. S. (2025). Administratyvno-pravove rehulyuvannya transkordonnnykh mihratsiynnykh protsesiv v umovakh tsyfrovizatsiyi publichnoho administruvannya ta zabezpechennya prav lyudyny [Administrative and legal regulation of cross-border migration processes in the context of digitalization of public administration and ensuring human rights]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*. Vol. 3, No. 87. pp. 120–125. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.3.17> [in Ukrainian].
17. Rakhmanov S. (2024). Migration processes in the conditions of transition to the digital economy. *International Journal of Law and Criminology*. Vol. 4(1). pp. 50–56. URL: <https://doi.org/10.37547/ijlc/Volume04Issue01-10>
18. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>
19. Regulation (EU) 2024/1183 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 amending Regulation (EU) No 910/2014 as regards establishing the European Digital Identity Framework. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1183/oj>
20. Regulation (EU) 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/910/oj>
21. Rönsh A.-M. (2024). The use of artificial intelligence in migration management: A systematic literature review. *SSRN Electronic Journal*. URL: <https://ssrn.com/abstract=4953245>

22. Shulzhenko F. P., Grishko O. M. (2021). Prava lyudyny v umovakh tsyfrovoyi transformatsiyi suspilstva: teoretyko-pravovyy analiz [Human rights in the context of digital transformation of society: theoretical and legal analysis]. *Kyiv Law Journal*. No. 1. pp. 5–10. URL: <https://doi.org/10.32782/kj/2021.1.1> [in Ukrainian].
23. Triandafyllidou A. (2025). Migration governance in a globalising and digitalising world. *Comparative Migration Studies*. Vol. 13, Art. 40. URL: <https://doi.org/10.1186/s40878-025-00460-0>
24. Universal Declaration of Human Rights (1948). URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
25. Zakharchuk I. V. (2025). Mizhnarodne pravo v umovakh tsyfrovizatsiyi: stanovlennya chetvertoho pokolinnya prav lyudyny [International law in the context of digitalization: the formation of the fourth generation of human rights]. *Analytical and comparative law*. Vol. 3, No. 5. pp. 353–359. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.52> [in Ukrainian].

EDITORIAL OFFICE ADDRESS

(room 210) 15 Ushinsky St., Kyiv, Ukraine, 03151
tel.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74; e-mail: migrlaw@gmail.com

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15, к. 210
тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74; e-mail: migrlaw@gmail.com

Підписано до друку 28.04.2026. Замовлення № __. Папір офсетний. Друк офсетний.
Наклад 50 прим. Формат 60×84/16 Віддруковано ВД «Дакор» м. Київ, пр-т Берестейський, 56.
Свід. ДК № 4349 від 05.07.2012